

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені А. С. МАКАРЕНКА

БОЙЧЕНКО МАРИНА АНАТОЛІЇВНА

УДК 376-056.45(73+71+410)(043.3)

**ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ОСВІТИ ОБДАРОВАНИХ
ШКОЛЯРІВ У США, КАНАДІ ТА ВЕЛИКІЙ БРИТАНІЇ**

13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора педагогічних наук

Суми – 2019

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Сумському державному педагогічному університеті імені А. С. Макаренка, Міністерство освіти і науки України.

Науковий консультант: доктор педагогічних наук, професор
Сбруєва Аліна Анатоліївна,
Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка, завідувач кафедри педагогіки.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Антонова Олена Євгенівна,
Житомирський державний університет імені Івана Франка, завідувач кафедри педагогіки;

доктор педагогічних наук, професор
Лавриченко Наталія Миколаївна,
Глухівський національний університет імені О. Довженка, завідувач кафедри іноземних мов та методики викладання;

доктор педагогічних наук, професор
Заболотна Оксана Адольфівна,
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, професор кафедри іноземних мов.

Захист відбудеться 28 березня 2019 року о 12.30 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 55.053.01 у Сумському державному педагогічному університеті імені А. С. Макаренка за адресою: 40002, м. Суми, вул. Роменська, 87, ауд. 214.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка (40002, м. Суми, вул. Роменська, 87).

Автореферат розіслано 27 лютого 2019 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

О. Г. Козлова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність і доцільність дослідження. В умовах стрімких політичних і соціально-економічних змін нагальним є питання освіти нового покоління громадян, здатних адекватно реагувати на виклики суспільства, творчо розв'язувати нестандартні проблеми та впроваджувати інновації. Незаперечним є факт, що підвищення конкурентоспроможності держави передбачає розвиток інтелектуального та творчого потенціалу її громадян, що виступає запорукою економічного добробуту країни. У цьому контексті актуалізується проблема своєчасного виявлення, розкриття потенціалу й надання всебічної підтримки обдарованим дітям і молоді як майбутній національній еліті в умовах закладів загальної середньої освіти.

Необхідність такої підтримки задекларована в низці державних документів, зокрема: Законах України «Про освіту» (2017 р.), «Про основні засади державної підтримки обдарованих дітей та молоді на Україні» (2005 р.), Національній програмі «Діти України» (2001 р.), Державній цільовій програмі роботи з обдарованою молоддю на 2007–2010 роки (2007 р.), Указі президента України «Про заходи щодо розвитку системи виявлення та підтримки обдарованих і талановитих дітей та молоді» (2010 р.), «Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року» (2013 р.), Концепції «Нова українська школа» (2016 р.) тощо.

Проте аналіз практики освіти обдарованих дітей та учнівської молоді в закладах загальної середньої освіти України свідчить про недостатню розробленість законодавчої бази, стихійність зазначеного процесу, що ґрунтується, головним чином, на ентузіазмі окремих учителів, учених, діячів культури й мистецтва, представників батьківської громади.

Одним зі шляхів вирішення зазначених проблем в умовах інтеграції України до європейського та світового освітніх просторів, процесів глобалізації, інтернаціоналізації, розвитку інформаційно-комунікаційних технологій є вивчення і творче використання прогресивних концептуальних ідей зарубіжного досвіду в практиці вітчизняного шкільництва.

У такому контексті вивчення теоретичних і методичних засад освіти обдарованих школярів у США, Канаді та Великій Британії як суспільного, освітнього та культурного феномену викликає значний інтерес і може стати важливим джерелом всебічного осмислення й творчого використання його здобутків, що забезпечується такими чинниками: статусом США, Канади та Великої Британії як провідних високорозвинених країн світу, у державній політиці яких освіта обдарованих дітей і молоді є пріоритетом, що відображено в законодавчих документах; наявністю в зазначених країнах вагомого теоретико-методологічного доробку та прогресивного практичного досвіду в досліджуваній сфері; ефективними результатами у сфері освіти обдарованих, які вивчають і рекомендують для поширення міжнародні освітні організації; сформованою системою підготовки майбутніх учителів до роботи з обдарованими дітьми та молоддю різного віку, що відображено в широкій

пропозиції програм професійної підготовки фахівців в означеній сфері, яка представлена закладами вищої освіти досліджуваних країн.

Українська педагогічна компаративістика сьогодні має суттєвий науковий доробок із проблем освіти обдарованих. Найбільш активно досліджується освіта обдарованих у США (І. Бабенко, О. Бевз, М. Гальченко, П. Тадеєв, Н. Теличко, А. Сбруєва, М. Сбруєв, А. Чичук та ін.). Значно менш дослідженою є освіта обдарованих дітей і молоді у Великій Британії (М. Кабанець, М. Міленіна, І. Холод та ін.) та Канаді (Ю. Гоцуляк, Я. Кульчицька та ін.). Освіта обдарованих школярів і студентів інших країн стала предметом поодиноких наукових розвідок вітчизняних учених (О. Бочарова (Польща), В. Волик (Австрія, Німеччина), О. Золотарьова (Ізраїль), С. Кириченко (Австралія), Л. Кокоріна (Іспанія), А. Сагалакова (Італія, Іспанія, Португалія), В. Стрижалковська (Чеська Республіка), Л. Чухно (Німеччина) та ін.). Узагальнений зарубіжний досвід представлено в працях В. Алфімова, О. Антонової, М. Дроботенка, О. Заболотної, Н. Лавриченко, О. Локшиної та ін.

Різні аспекти освіти обдарованих у США, Канаді та Великій Британії висвітлено в роботах зарубіжних учених, а саме: *концепції обдарованості* (Б. Блум (B. Bloom), Г. Гарднер (H. Gardner), Дж. Девідсон (J. Davidson), К. Домбровський (K. Dabrowski), Ф. Ганье (F. Gagné), Дж. Рензуллі (J. Renzulli), Дж. Стенлі (J. Stanley), Р. Стернберг (R. Sternberg), Р. Суботнік (R. Subotnik), Д. Фельдман (D. Feldman), Дж. Фельдх'юзен (J. Feldhusen), К. Хеллер (K. Heller), А. Ціглер (A. Ziegler) та ін.); *види обдарованості* (С. Бін (S. Bean), Дж. Керрол (J. Carroll), Дж. Фрімен (J. Freeman), Е. Віннер (E. Winner) та ін.); *тенеза освіти обдарованих* (Г. Девіс (G. Davis), Дж. Джоллі (J. Jolly), С. Рім (S. Rimm), Дж. Робінс (J. Robins), А. Танненбаум (A. Tannenbaum) та ін.); *організаційно-методичні засади освіти обдарованих школярів* (Дж. Елліс (J. Ellis), Д. Ейр (D. Eyre), Л. Каневські (L. Kanevsky), М. Коулмен (M. Coleman), Дж. Лерокс (J. Legoux), Е. Найт (A. Knight), Е. Рейд (E. Reid), Дж. Френч (J. French) та ін.); *педагогічна підтримка обдарованих школярів* (М. Госфілд (M. Gossfield), Б. Гебебренд (B. Hebebrand), С. Кауфман (S. Kaufman), О. Квінлен (A. Quinlan) та ін.); *підготовка вчителів до роботи з обдарованими учнями* (Г. Девід (H. David), Р. Дженкінс-Фрідмен (R. Jenkins-Friedman), М. Ераут (M. Eraut) та ін.).

Значний інтерес у контексті досліджуваної проблеми становлять наукові праці вчених, які розкривають питання освіти обдарованих в Україні (А. Балацінова, О. Бобир, В. Демченко, М. Дроботенко, Л. Григорова, Н. Завгородня, О. Зазимко, І. Карпова, О. Коваленко, О. Козлова, О. Кульчицька, Л. Лавріненко, К. Ліневич, А. Лякішева, В. Моляко, О. Музика, Р. Науменко, Ю. Підборський, Н. Поліхун, Л. Прокопів, Л. Радзіховська, Я. Рудик, М. Федоров, С. Фурдуй, Е. Циганкова та ін.).

Дотичними до питань розвитку освіти обдарованих в Україні та за кордоном є розвідки, у яких окреслено особливості різних видів обдарованості: інтелектуальної (В. Бугрій, О. Заболотна, Ю. Клименюк, О. Козлова, А. Сбруєва, І. Ушакова), математичної (В. Крутецький, О. Чашечникова), лінгвістичної (В. Коваленко, О. Кузнецова, О. Семенов), музично-артистичної

(О. Єременко, О. Лобова, Г. Ніколаї, О. Реброва, О. Устименко-Косорич), художньої (О. Михайличенко), технічно-конструкторської (О. Белошицький, Г. Іванюк, В. Курок, Н. Пінчук, А. Ткаченко), спортивної (О. Міхеєнко, М. Носко, Ю. Лянной).

Проте комплексні дослідження освіти обдарованих школярів у США, Канаді та Великій Британії як цілісної системи в її багатогранності, динамічному розвитку та взаємодії з іншими освітніми, суспільними й культурними феноменами на сьогодні відсутні.

Актуальність дослідження проблеми освіти обдарованих школярів у США, Канаді та Великій Британії для національної педагогічної думки посилюється загостренням низки *суперечностей*, що об'єктивно існують у сучасній педагогічній теорії та практиці, між:

- запитом суспільства щодо всебічного розкриття потенціалу обдарованих дітей і молоді як майбутньої національної еліти в умовах створення суспільства знань та недосконалістю наукового підґрунтя для розвитку освіти обдарованих школярів в Україні;

- необхідністю врахування позитивних концептуальних ідей світового досвіду освіти обдарованих школярів та недостатнім ступенем вивчення означеної проблеми в українському педагогічному просторі;

- потребою науковців у вивченні й узагальненні історико-педагогічних надбань освіти обдарованих школярів у США, Канаді та Великій Британії в контексті формування цілісного уявлення про освіту обдарованих у сучасному світі та практичною відсутністю систематичних наукових розвідок із досліджуваної проблематики в Україні;

- підвищенням уваги до надання якісних освітніх послуг та недостатньою розробленістю критеріїв оцінки навчальних досягнень досліджуваної категорії учнів, організаційно-методичних засад освіти обдарованих дітей та молоді у практиці українського шкільництва;

- сучасними вимогами до оновлення змісту й організації підготовки майбутніх педагогів до роботи з обдарованими дітьми та молоддю у вітчизняних закладах вищої освіти та браком пропозицій щодо обґрунтованих інновацій в означеній сфері.

Отже, з огляду на потребу розв'язання окреслених суперечностей, а також актуальність для України зазначеної проблеми, відсутність цілісного вивчення й важливість об'єктивного осмислення зарубіжного досвіду було обрано тему дисертаційного дослідження: **«Теоретичні та методичні засади освіти обдарованих школярів у США, Канаді та Великій Британії»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертації є складовою частиною комплексного дослідження кафедри педагогіки Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка «Інноваційні підходи до управління якістю освіти» (реєстраційний номер 0112U004660). Тему дисертаційної роботи затверджено вченою радою Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка (протокол № 7 від 23 лютого 2015 р.) та погоджено

Міжвідомчою радою з координації наукових досліджень з педагогічних та психологічних наук в Україні (протокол № 3 від 28 квітня 2015 р.).

Мета дослідження – обґрунтувати теоретичні та методичні засади освіти обдарованих школярів у США, Канаді та Великій Британії задля визначення інноваційного потенціалу використання прогресивних концептуальних ідей досвіду досліджуваних країн у практиці українського шкільництва.

Відповідно до мети визначено такі **завдання дослідження**:

- 1) з'ясувати теоретико-методологічні засади порівняльно-педагогічного дослідження освіти обдарованих школярів у США, Канаді та Великій Британії;
- 2) окреслити філософські, психолого-педагогічні та нейробіологічні засади порівняльно-педагогічного дослідження освіти обдарованих школярів;
- 3) розкрити витоки й генезу освіти обдарованих школярів у США, Канаді та Великій Британії;
- 4) висвітлити напрями та форми діяльності міжнародних і національних організацій у сфері освіти обдарованих в умовах глобалізаційних та інтеграційних трансформацій;
- 5) схарактеризувати сучасний стан розвитку організаційно-методичних засад освіти обдарованих школярів у США, Канаді та Великій Британії;
- 6) розкрити особливості професійно-педагогічної підготовки вчителів до роботи з обдарованими школярами в досліджуваних країнах;
- 7) визначити інноваційний потенціал творчого використання в національній педагогічній теорії та практиці прогресивного досвіду США, Канади та Великої Британії на основі вивчення генези й сучасного стану освіти обдарованих школярів в Україні.

Об'єкт дослідження – освіта обдарованих школярів у США, Канаді та Великій Британії.

Предмет дослідження – теоретичні та методичні засади освіти обдарованих школярів у США, Канаді та Великій Британії.

Хронологічні межі порівняльного дослідження охоплюють останню третину ХХ – початок ХХІ ст. *Нижня хронологічна межа* (70-ті роки ХХ століття) припадає на період, коли набули загострення суперечності між традиційними підходами до освіти обдарованих дітей та молоді й новими вимогами, зумовленими швидкими темпами розвитку суспільства, глобальною конкуренцією на світовому ринку праці. Поштовхом до розвитку освіти обдарованих як специфічного суспільного, освітнього та культурного феномену в усьому світі стало ухвалення Конгресом США першого національного документу, присвяченого питанням обдарованості – Доповіді Марленда (1972 р.). *Верхню хронологічну межу* (10-ті роки ХХІ століття) обґрунтовано досягненнями інформаційно-технологічного розвитку, що спонукали до подальшого вдосконалення і трансформації освіти обдарованих дітей та молоді у США, Канаді та Великій Британії та необхідністю її переосмислення у зв'язку з об'єктивною потребою модернізації системи освіти обдарованих школярів в Україні. У контексті виявлення витоків та виокремлення етапів розвитку освіти

обдарованих школярів у США, Канаді та Великій Британії вирішення досліджуваної проблеми здійснювалось у більш широких хронологічних межах.

Територіальні межі охоплюють США, Канаду та Велику Британію, англomовність яких як типологічна ознака слугує свідченням їх спільних історичних витоків, суспільно-політичних та культурно-освітніх традицій і тенденцій розвитку. Функціонування англійської мови як *lingua franca* сучасної світової науки є засобом формування міжнародної науково-педагогічної спільноти, у тому числі і в аспекті розгляду освіти обдарованих школярів як глобального соціального, освітнього та культурного феномену.

Для означення ключового поняття дослідження, урахувавши його територіальні межі та компаративний характер, застосовується категорія, прийнята у світовій педагогічній науці, – освіта обдарованих і талановитих (англ. – *gifted and talented education*) – ОТ освіта (англ. – *GT education*), відповідно – ОТ учень, ОТ учитель, що найбільшою мірою відображає сутність досліджуваного феномену.

Концепція дослідження. Квалітативний (*qualitative*) підхід, покладений в основу порівняльно-педагогічного дослідження, зумовив необхідність обґрунтування сукупності концептуальних положень, що становлять методологічний інструментарій реалізації мети і завдань дисертаційної роботи. В основу дослідження покладено такі положення:

- освіту обдарованих школярів розглядаємо як цілісну педагогічну систему, що постійно розвивається, характеризується відкритістю до інновацій відповідно до потреб сучасного суспільства. У даному контексті доцільним бачиться вивчення ОТ освіти в єдності її теоретико-методологічної, контекстуальної, організаційно-методичної та професійно-педагогічної складових. У роботі виокремлено теоретико-методологічні засади функціонування системи, визначено критерії приналежності до цієї системи, окреслено структуру та організацію її елементів із демонструванням основних зв'язків між ними; встановлено наявність зовнішніх зв'язків системи. На основі системно-синергетичного підходу з'ясовано її функціональні зв'язки з іншими системами в умовах невизначеності;

- об'єктивність порівняльного аналізу забезпечено логічністю й науковою виваженістю виділених одиниць порівняння, до яких належать: витoki й генеза ОТ освіти у США, Канаді та Великій Британії; діяльність міжнародних і національних організацій у сфері ОТ освіти досліджуваних країн; нормативно-правове забезпечення ОТ освіти у США, Канаді та Великій Британії; змістово-процесуальні засади освіти обдарованих школярів у досліджуваних країнах; вимоги до вчителів, які працюють з обдарованими і талановитими учнями; програми професійної підготовки ОТ учителів; їхній професійний розвиток;

- компаративний аналіз у дослідженні стосується як порівняння в синхронному темпоральному вимірі: співставлення визначених одиниць у США, Канаді та Великій Британії й вивчення ситуації в ОТ освіті означених країн та України, так і порівняння в діахронному темпоральному вимірі: при окресленні змін у наданні освітніх послуг і педагогічної підтримки обдарованим школярам на різних етапах розвитку ОТ освіти;

- проведення зіставлення в процесі порівняння відбувалося на двох рівнях: 1) виділення «спільного» та «відмінного», 2) виокремлення в категорії «відмінне» особливого та одиничного. «Особливе» розкриває своєрідність організації ОТ освіти в конкретній країні, детерміноване її специфічними рисами, тому притаманне лише цій системі. «Одиничне» зумовлене інноваційними процесами, знаходить відображення в оригінальних концепціях і може бути використане в іншій освітній системі;

- ОТ освіта є суспільним, освітнім і культурним феноменом, зумовленим історичним розвитком людства, особливостями суспільно-політичних і культурно-освітніх процесів, у якому відмінне під впливом сучасних усе більш активних та всеохоплюючих проявів глобалізації, інтернаціоналізації та дігіталізації все більше набуває рис спільного;

- компаративний аналіз теорії та практики ОТ освіти в США, Канаді та Великій Британії є підґрунтям для об'єктивної оцінки українського досвіду надання освітніх послуг і педагогічної підтримки обдарованим школярам. Осмислення пріоритетів, напрямів і тенденцій розвитку освіти обдарованих школярів у досліджуваних країнах через виявлення загального, особливого й одиничного дає змогу окреслити можливості творчого використання інноваційного потенціалу зарубіжного досвіду в українському освітньому просторі.

Методологічна основа дослідження. На філософському рівні робота ґрунтується на положеннях про нерозривний зв'язок історії, культури та освіти; про діалектичний взаємозв'язок і взаємозумовленість явищ у суспільстві та необхідність їхнього вивчення в конкретно-історичних умовах; про єдність теорії та практики; про гуманізацію й гуманітаризацію освіти.

Освіта обдарованих школярів у США, Канаді та Великій Британії як соціально-детермінований багатовимірний динамічний феномен розглядається крізь призму системно-синергетичного, особистісно орієнтованого, культурологічного та порівняльного підходів, що дозволило вибудувати методологічну модель, яка слугує цілісному й системному використанню означених методологічних підходів.

Системно-синергетичний підхід забезпечив здійснення структурно-логічного аналізу розвитку ОТ освіти у США, Канаді та Великій Британії та уможливив її розгляд як суспільного, освітнього й культурного феномену, як багатофункціональної, нелінійної, складної, адаптивної, динамічної системи взаємопов'язаних і взаємодіючих елементів, здатної до самоорганізації та саморозвитку. Її стратегічною метою є створення умов для розкриття потенціалу обдарованих школярів згідно з їх інтересами й потребами; виховання нового покоління громадян, здатних до інноваційної діяльності та прийняття нестандартних рішень в умовах швидких змін.

Особистісно орієнтований підхід у дослідженні ОТ освіти у США, Канаді та Великій Британії дозволив сфокусуватися на особистості обдарованого школяра, його самобутності й самоцінності. Актуальність застосування особистісно орієнтованого підходу в дослідженні детермінована необхідністю формування в обдарованих дітей та молоді яскраво виражених індивідуальних якостей

особистості, що дають їм можливість не тільки залишитися самими собою у швидкозмінному соціумі, а й реалізувати конкурентні переваги на ринку праці.

Культурологічний підхід забезпечив спрямованість дослідження на розуміння освітніх традицій в умовах інших культур, цінностей і менталітету; засвідчив необхідність урахування в дослідженні впливу глобалізаційних процесів, у результаті яких зникають географічні обмеження у визначенні природи економічних, політичних, соціальних та культурних взаємодій. Усвідомлення впливу глобалізаційних процесів на розвиток ОТ освіти дозволило дослідити процеси міжнародного співробітництва й роль міжнародних організацій в освіті обдарованих дітей та молоді.

Ключовим підходом у дослідженні став порівняльний, який передбачає з'ясування елементів спільного й особливого у феномені освіти обдарованих школярів у кожній із досліджуваних країн, вивчення причинно-наслідкових зв'язків для пояснення динаміки змін у розвиткові національної системи ОТ освіти, характеристики організаційно-методичних засад освіти обдарованих школярів у США, Канаді та Великій Британії, висвітлення особливостей підготовки майбутніх учителів до роботи з обдарованими школярами в закладах вищої освіти означених країн та безперервного професійного розвитку ОТ учителів.

Теоретичною основою дисертації є:

- фундаментальні положення філософії та концепції розвитку освіти в умовах загальноцивілізаційних змін, на засадах загальнолюдських цінностей і плюралізму культур (Дж. Бенкс (J. Banks), М. Беннет (M. Bennett), І. Бех, Д. Гельд (D. Held), М. Еллен (M. Allan), І. Зязюн, Н. Кочубей, В. Кремень, М. Крослі (M. Crossley), Д. Медоуз (D. Meadows), В. Мейсман (V. Masemann), Г. Ніколаї, Дж. Холленд (J. Holland), Г. Хофстеде (G. Hofstede), П. Чекленд (P. Checkland), Дж. Штерман (J. Sterman) та ін.);

- концептуальні положення сучасної історико-педагогічної науки (Л. Березівська, В. Бугрій, Л. Ваховський, Д. Гілард (D. Gillard), Б. Год, Дж. Л. Джоллі (J. L. Jolly), В. Кремень, Т. Крістоу (T. Christou), В. Курило, О. Михайличенко, О. Сухомлинська, О. Квінлен (A. Quinlan), А. Танненбаум (A. Tannenbaum) та ін.);

- методологічні положення сучасної порівняльної педагогіки, відповідно до яких освітні системи досліджуються в локальних/національних/глобальних контекстах під впливом історичних, політичних, соціально-економічних, культурних чинників (Н. Авшенюк, Р. Арноув (R. Arnove), Дж. Берeday (G. Bereday), М. Брей (M. Bray), М. Екштейн (M. Eckstein), Е. Епштейн (E. Epstein), О. Заболотна, І. Кендел (I. Kandel), Р. Коуен (R. Cowen), Т. Кошманова, П. Кьюбоу (P. Kubow), Н. Лавриченко, О. Локшина, О. Матвієнко, Н. Муқан, Г. Ніколаї, Г. Ноа (H. Noah), О. Огієнко, О. Першукова, А. Піччано (A. Picciano), Л. Пуховська, А. Сбруева, О. Сухомлинська, Р. М. Томас (R. M. Thomas), О. Устименко-Косорич, Д. Філіпс (D. Phillips), Б. Холмс (B. Holmes), М. Чепіль та ін.);

- концепції розвитку ОТ освіти в зарубіжних країнах (В. Алфімов, О. Антонова, Б. Блум (B. Bloom), О. Бочарова, Ф. Ганье (F. Gagné), Г. Гарднер (H. Gardner), К. Домбровський (K. Dabrowski), О. Заболотна, Н. Лавриченко,

Дж. Рензулі (J. Renzulli), Дж. Стенлі (J. Stanley), Р. Стернберг (R. Sternberg), Р. Суботнік (R. Subotnik), П. Тадеєв, Дж. Фельдх'юзен (J. Feldhusen), Д. Фельдман (D. Feldman), К. Хеллер (K. Heller) та ін.

Для розв'язання поставлених завдань було використано комплекс взаємопов'язаних **методів дослідження:**

загальнонаукові: аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, конкретизація класифікація, систематизація – для вивчення джерел з проблеми ОТ освіти, поділу масиву інформації за спрямованістю наукових розвідок; визначення методології та поняттєво-термінологічного інструментарію порівняльно-педагогічного дослідження ОТ освіти в досліджуваних країнах; аналіз статистичних даних – для дослідження пропозиції спеціальних освітніх послуг обдарованим школярам у США, Канаді та Великій Британії; кількісної обробки даних – для реєстрації результатів дослідження (рисунок, таблиці);

конкретно-наукові:

- метод моделювання – дозволив розробити методологічну модель порівняльно-педагогічного дослідження освіти обдарованих школярів у США, Канаді та Великій Британії;

- системний аналіз, що уможливив установити взаємозв'язки між елементами ОТ освіти в означених країнах як цілісного суспільного, освітнього та культурного феномену;

- термінологічний аналіз – для опрацювання джерел з проблем обдарованості академічного, нормативного та прикладного рівнів з метою зіставлення змісту освітніх термінів і понять;

- історико-генетичний і ретроспективний аналіз, які дозволили виявити витоки й особливості становлення та розвитку ОТ освіти у США, Канаді та Великій Британії;

- метод періодизації, за допомогою якого феномен ОТ освіти у США, Канаді та Великій Британії розглянуто в часовому континуумі історичного процесу й виокремлено п'ять хронологічно послідовних етапів, що відрізняються один від одного суттєвими особливостями;

- структурно-логічний аналіз – для окреслення теоретико-методологічних та організаційно-методичних засад ОТ освіти й особливостей професійно-педагогічної підготовки вчителів до роботи з обдарованими школярами в досліджуваних країнах;

- порівняльно-зіставний аналіз – для виявлення спільного й відмінного в системах ОТ освіти США, Канади та Великої Британії;

- метод наукової екстраполяції, який сприяв виявленню можливостей використання позитивних концептуальних ідей американського, канадського та британського досвіду у процесі модернізації освіти обдарованих школярів в Україні;

емпіричні: інтерв'ювання та електронне листування з членами Європейської ради з високих здібностей (European Council for High Ability – ЕСНА), які сприяли верифікації отриманих даних щодо специфіки освіти обдарованих школярів у досліджуваних країнах.

Джерельну базу дослідження становлять:

- *документи та аналітичні матеріали з питань освіти обдарованих і талановитих*, а саме: закони, конвенції й декларації світового рівня, визнані Організацією об'єднаних націй, у яких визначено глобальні підходи до реалізації свободи у виборі освітніх послуг, що відповідають інтересам, здібностям і талантам обдарованих дітей; закони, доповіді й рекомендації на національному рівні, які дають змогу отримати уявлення про державну освітню політику щодо ОТ освіти в досліджуваних країнах;

- *інформаційно-аналітичні матеріали міжнародних та національних інституцій у сфері ОТ освіти* (Всесвітня рада сприяння освіти обдарованих і талановитих дітей (World Council for Gifted and Talented Children – WCGTC); Європейська рада з високих здібностей (European Council for High Ability – ECHA), Європейська мережа підтримки таланту (European Talent Support Network), Міжнародний центр інновацій в освіті (International Centre for Innovation in Education – ICIE), Міжнародна мережа з професійного розвитку вчителів у сфері освіти обдарованих (International Gifted Education Teacher-Development (IGET) Network), Міжнародна організація обдарованих дітей IGGI, Національна асоціація обдарованих дітей, США (National Association for Gifted Children (NAGC) USA), Асоціація талановитих, США (The Association for the Gifted – TAG), Національне товариство обдарованих і талановитих, США (National Society for the Gifted and Talented); Національний дослідний центр з обдарованості й таланту, США (The National Research Center on Gifted and Talented – NRC/GT); Національна асоціація обдарованих дітей, Велика Британія (National Association for Gifted Children (NAGC) UK), Мережа з розроблення схем преміювання та акредитації, Велика Британія (Award scheme development and accreditation network (ASDAN) UK), «Надзвичайно й винятково обдарована молодь», Велика Британія (Profoundly and exceptionally gifted youth (PEGY) UK), асоціації обдарованих дітей низки провінцій Канади (Gifted Children's Association of B.C., Alberta Association for Bright Children, Calgary Action for Bright Children (CABC), Manitoba Association for Bright Children, Ontario Association for Bright Children, Québec Infos Surdoués, New Brunswick Association for Bright Children, Newfoundland and Labrador Association for Gifted Children), Інститут обдарованої дитини НАПН України тощо);

- *наукові й навчально-методичні роботи американських, канадських та британських теоретиків ОТ освіти*: С. Бін (S. Bean), Е. Віннер (E. Winner), Дж. Девідсон (J. Davidson), Г. Девіс (G. Davis), Дж. Елліс (J. Ellis), Д. Ейр (D. Eyre), М. Госфілд (M. Gossfield), Б. Гебебренд (B. Hebebrand), Р. Дженкінс-Фрідмен (R. Jenkins-Friedman), Дж. Джоллі (J. Jolly), Л. Каневські (L. Kanevsky), С. Кауфман (S. Kaufman), Дж. Керрол (J. Carroll), М. Коулмен (M. Coleman), Е. Найт (A. Knight), Дж. Лерокс (J. Leroux), О. Квінлен (A. Quinlan), Е. Рейд (E. Reid), С. Рім (S. Rimm), Дж. Рензуллі (J. Renzulli), Дж. Робінс (J. Robins), Дж. Стенлі (J. Stanley), Р. Стернберг (R. Sternberg), Р. Суботнік (R. Subotnik), А. Танненбаум (A. Tannenbaum), Д. Фельдман (D. Feldman), Дж. Фельдх'юзен

(J. Feldhusen), Дж. Френч (J. French), Дж. Фрімен (J. Freeman), К. Хеллер (K. Heller), А. Ціглер (A. Ziegler) та ін.;

- *енциклопедії, довідкові та реферативні видання*: Encarta World English Dictionary, Encyclopaedia Britannica, Merriam-Webster Dictionary, Cambridge Dictionary, Dictionary.com, Ultralingua Online Dictionary, Online Etymology Dictionary, One Look Dictionary Search, Wikipedia, the free encyclopedia, Wiktionary, Word Central Student Dictionary, Wordsmyth dictionary, American Heritage Dictionary of the English Language;

- *матеріали міжнародних та національних електронних бібліотек, бібліографічних і реферативних баз даних* (Encyclopaedia Britannica, ERIC, Google Scholar, Research Gate, Scribd та SCOPUS, Електронний каталог Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, Електронна бібліотека Інституту обдарованої дитини тощо);

- *українська та зарубіжна науково-педагогічна періодика* («Актуальні питання мистецької освіти та виховання», «Витоки педагогічної майстерності», «Креативна педагогіка», «Людинознавчі студії», «Навчання і виховання обдарованої дитини: теорія та практика», «Обдарована дитина», «Освіта та розвиток обдарованої особистості», «Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах», «Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології», «Порівняльно-педагогічні студії», “Behavioral and Brain Sciences”, “Early Human Development”, “Educating Able Children”, “Educational Leadership”, “Educational and Psychological Measurement”, “Education Today”, “Gifted and Talented International”, “Gifted Child Quarterly”, “Gifted child today”, “High ability studies”, “Intelligence”, “International Journal of Education in Mathematics”, “Journal for the Education of the Gifted”, “Journal of Applied Psychology”, “Journal of Counseling Psychology”, “Journal of Education for Teaching”, “Journal of educational psychology”, “Journal of creative behavior”, “Journal of School Health”, “Journal of Personality and Social Psychology”, “Journal of Staff Development”, “Language Teaching”, “Leadership”, “Mind”, “Neuropsychologia”, “Phi Delta Kappan”, “Psychological Science”, “Psychological science in the public interest”, “Psychology in the schools”, “Roeper Review”, “Science and Technology”, “Talent development and excellence”, “Teaching and Teacher Education”, “The Journal of Environmental Education”, “The Modern Language Journal” тощо);

- матеріали й тези наукових конференцій з проблем ОТ освіти, що проводилися вітчизняними й зарубіжними національними та міжнародними науковими організаціями;

- електронні сайти закладів середньої освіти та позашкільних установ США, Канади і Великої Британії, що здійснюють освіту ОТ школярів;

- електронні сайти закладів педагогічної освіти США, Канади та Великої Британії, що здійснюють професійну підготовку ОТ учителів.

Наукова новизна отриманих результатів дослідження полягає в тому, що *вперше* у вітчизняній педагогічній науці здійснено комплексне дослідження теоретичних та методичних засад освіти обдарованих школярів у США, Канаді та

Великій Британії, а саме: на основі методологічних орієнтирів українських і зарубіжних компаративістів розроблено та системно застосовано авторську методологічну модель порівняльно-педагогічного дослідження, що охоплює цільовий, теоретико-методологічний, контекстуальний, організаційно-методичний, професійно-педагогічний і результативно-прогностичний блоки, яка уможливила порівняння специфічних характеристик ОТ освіти в США, Канаді та Великій Британії, спираючись на аналіз фактів і виокремлення спільностей. Схарактеризовано ОТ освіти як суспільний, освітній і культурний феномен у сукупності його спільних характеристик з виокремленням теоретико-методологічного; психолого-педагогічного, історико-педагогічного, організаційно-педагогічного, професійно-педагогічного та соціально-педагогічного вимірів розгляду. Комплексно розкрито сутнісний зміст поняття «обдарованість» за допомогою багаторівневого поняттєво-термінологічного інструментарію (академічний, нормативний, прикладний рівні). Окреслено філософські, психолого-педагогічні та нейробіологічні засади порівняльно-педагогічного дослідження освіти обдарованих школярів. Виявлено витoki й обґрунтовано етапи розвитку ОТ освіти в США, Канаді та Великій Британії: інституціалізація освітніх послуг (10–30-ті рр. XX ст.); диверсифікація освітніх послуг (40–50-ті рр. XX ст.); масовізація освітніх послуг (60–70-ті рр. XX ст.); модернізація освітніх послуг (80–90-ті рр. XX ст.); дигіталізація освітніх послуг (2000-ні – 10-ті рр. XXI ст.). Висвітлено діяльність міжнародних і національних організацій у сфері ОТ освіти в умовах глобалізаційних та інтеграційних трансформацій. Схарактеризовано сучасний стан розвитку організаційно-методичних засад ОТ освіти у США, Канаді та Великій Британії (нормативно-правове забезпечення, процедури ідентифікації ОТ учнів, форми й методи педагогічної підтримки та інноваційні технології надання спеціальних освітніх послуг ОТ школярам). З'ясовано вимоги до вчителів, які працюють з обдарованими учнями; окреслено програми професійної підготовки ОТ учителів у закладах вищої освіти та моделі професійного розвитку ОТ учителів. Визначено інноваційний потенціал творчого використання в національній педагогічній теорії та практиці прогресивного досвіду США, Канади та Великої Британії в аспекті досліджуваної проблеми на національному, місцевому та інституційному рівнях.

Уточнено поняття «освіта обдарованих школярів» як суспільного, освітнього та культурного феномену, що являє собою процес надання освітніх послуг дітям і молоді, які мають природні задатки та здібності (інтелектуальні, специфічні академічні, технічно-конструкторські, музично-артистичні, художні, спортивні, креативні та лідерські), що проявляються у високих досягненнях, та наявність потенціалу до таких досягнень.

Подальшого розвитку дістало: тлумачення змісту основних дефініцій (обдарованість, талант, освіта обдарованих школярів, організаційно-методичні засади освіти обдарованих школярів, інноваційні форми педагогічної підтримки обдарованих школярів, інноваційні освітні мережі); характеристика й систематизація досліджень українських педагогів-компаративістів з проблем розвитку ОТ освіти в зарубіжжі; характеристика й

систематизація досліджень зарубіжних науковців щодо розвитку ОТ освіти в глобальному освітньому просторі.

У вітчизняний науковий простір *уведено* маловідомі й раніше невідомі для вітчизняного наукового загалу англomовні джерела з досліджуваної проблеми.

Практичне значення отриманих результатів дослідження полягає в тому, що узагальнений досвід функціонування освіти обдарованих школярів у США, Канаді та Великій Британії, одержані теоретичні й емпіричні дані дозволили укласти рекомендації, покликані сприяти розбудові Нової української школи з урахуванням сучасних світових тенденцій ОТ освіти.

Систематизовані й узагальнені положення, фактологічний матеріал, джерельна база мають цінність для подальших наукових розвідок з порівняльної педагогіки, розробки лекційних і практичних занять із курсів «Історія педагогіки», «Педагогіка», «Порівняльна педагогіка», спецкурсів і спецсеінарів із проблем розвитку освітніх систем у зарубіжжі; у процесі вдосконалення змісту науково-педагогічної підготовки сучасних магістрів та докторів філософії напряму підготовки 011 Освітні, педагогічні науки; для укладення енциклопедичних і довідкових видань.

Матеріали докторської дисертації використано в навчальних курсах «Виховна робота в закладах освіти для обдарованої учнівської молоді» (освітньо-професійна програма магістерського рівня підготовки, спеціальність – 011 Освітні, педагогічні науки, спеціалізація – методика виховної роботи) та «Освіта обдарованих і талановитих: глобальний контекст» (освітньо-професійна програма рівня підготовки доктор філософії, спеціальність 011 Освітні, педагогічні науки, спеціалізація – загальна педагогіка та історія педагогіки), «Соціально-педагогічна підтримка обдарованих і талановитих осіб з порушеннями психофізичного розвитку» (освітньо-професійна програма рівня підготовки доктор філософії, спеціальність – 016 Спеціальна освіта), навчальному посібнику «Моделі і технології виховання в зарубіжних країнах» (2012 р.) і монографії «Теоретичні та методичні засади освіти одарованих школярів у США, Канаді та Великій Британії» (2018 р.).

Результати дослідження **впроваджено** в освітній процес Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка (довідка № 1254 від 29.05.2018 р.), Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (довідка № 17/17-1428 від 25.05.2018 р.), Сумського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти (довідка № 533 від 29.05.2018 р.), Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (№ 1221/17 від 01.06.18 р.), Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка (№ 26 від 24.05.2018 р.), Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (довідка № 07-10/886 від 04.06.18 р.), Київського університету імені Бориса Грінченка (довідка № 32-н від 25.05.2018 р.).

Вірогідність та об'єктивність результатів і висновків дослідження забезпечується теоретичним і методологічним обґрунтуванням його вихідних положень; застосуванням комплексу методів, адекватних об'єкту, предмету, меті та завданням роботи; залученням до наукового аналізу широкого кола різноманітних джерел та об'єктивністю автора в їх інтерпретації; упровадженням результатів дисертаційної праці в освітній процес сучасних педагогічних закладів вищої освіти.

Апробація результатів дисертаційного дослідження. Матеріали роботи та результати дослідження обговорювалися на засіданнях кафедри педагогіки Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка, на науково-практичних і науково-методичних конференціях і семінарах різних рівнів, а саме:

міжнародних конференціях – «Інноваційний розвиток вищої освіти: глобальний та національний виміри змін» (Суми, 2014; 2015; 2016; 2017), «Освітні інновації: філософія, психологія, педагогіка» (Суми, 2014; 2015; 2016; 2017), «Інноваційні технології навчання обдарованої молоді» (Київ, 2015), International Scientific and Professional Conference «Modern Problems of education and science –2015» (Budapest, 2015), «Розвиток інтелектуальних умінь і творчих здібностей учнів та студентів у процесі навчання дисциплін природничо-математичного циклу «ІТМ*плюс – 2015» (Суми, 2015), «Сравнительная педагогика в условиях международного сотрудничества и европейской интеграции» (Брест, 2015), «The formation of modern person: impact of educational, philosophical, cultural and economic processes» (Košice, Slovak Republic, 2016), Міжнародному дискусійному форумі «Мова, освіта, культура: античні цінності – сучасне застосування» (Умань, 2016); «Викладач і студент: мобільність в умовах кредитно-трансферної системи» (Черкаси, 2016), «Виховання у контексті цивілізаційних процесів: вітчизняний і зарубіжний досвід» (Дрогобич, 2016), «Сучасні проблеми підготовки вчителя і його професійне вдосконалення» (Чернігів, 2016), «Обдаровані діти – інтелектуальний потенціал держави» (Чорноморськ, 2016; 2017), «Сучасні проблеми науки та освіти» (Харьков – Мінськ, 2016), International Scientific and Professional Conference «Actual Problems of science and education – APSE 2017» (Budapest, 2017), «Модернизация содержания образования в условиях индустриально-инновационного развития ТиПО» (Шымкент, Казахстан, 2017), «Трансформації в українській освіті і наукових дослідженнях: світовий контекст» (Умань, 2017), «Педагогічна компаративістика і міжнародна освіта – 2017: освітні трансформації у контексті європейської інтеграції і глобалізації» (Київ, 2017), «Україна – ЄС: крос-культурні порівняння в освітніх дослідженнях» (Київ, 2017), «Розвиток порівняльної професійної педагогіки у контексті глобалізаційних та інтеграційних процесів» (Хмельницький, 2017), «Теоретичні та методичні засади розвитку мистецької освіти в контексті Європейської інтеграції» (Суми, 2017), «Творча спадщина А. С. Макаренка в контексті інноваційного розвитку освіти ХХІ століття» (Суми, 2018);

всеукраїнських конференціях та семінарах – «Педагогічна компаративістика-2014: якісний вимір освіти зарубіжжя та український контекст» (Київ, 2014), «Дитинство в соціально-педагогічному дискурсі» (Дрогобич, 2015), «Педагогічна компаративістика – 2015: якісний вимір освіти зарубіжжя та український контекст» (Київ, 2015), «Соціальна підтримка сім'ї та дитини у соціокультурному просторі громади» (Суми, 2015), «Професійно-творча і духовна самореалізація особистості в евристичній освіті» (Суми, 2015), «Актуальні проблеми розвитку освіти і науки в умовах глобалізації» (Дніпропетровськ, 2015), «Теоретико-методологічні основи розвитку освіти і управління навчальними закладами» (Херсон, 2015), «Дистанційне навчання – старт із сьогодення в майбутнє» (Харків, 2016), «Педагогічна компаративістика – 2016: освітні реформи та інновації у глобалізованому світі» (Київ, 2016), «Соціально-гуманітарні науки та сучасні виклики» (Дніпро, 2016), «Самореалізація пізнавально-творчого і професійного потенціалу особистості в інноваційній освіті» (Суми, 2016), «Розвиток національно-мовної особистості в умовах неперервної освіти: надбання, реалії, перспективи» (Умань, 2016), «Розвиток обдарованості дітей в умовах інноваційного освітнього простору» (Івано-Франківськ, 2017), «Виховна робота з дітьми: теорія і практика» (Дрогобич, 2017).

Публікації. Основні положення й результати дисертаційної роботи відображено в 70 одноосібних працях, серед яких: 1 монографія, 3 розділи в колективних монографіях, 1 навчальний посібник, 26 статей у фахових виданнях України (з них 16 – у виданнях України, які включені до міжнародних наукометричних баз), 7 статей у наукових виданнях інших держав із напрямку, за яким підготовлено дисертацію, та 32 публікації апробаційного характеру в наукових журналах і збірниках матеріалів науково-практичних конференцій і семінарів.

Кандидатську дисертацію на тему «Тенденції реформування управління сучасною загальною середньою освітою США» захищено в 2010 р. за спеціальністю 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки, матеріали якої в тексті докторської дисертації не використовувалися.

Структура і обсяг дисертації. Дисертація складається з анотації, вступу, п'яти розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел і додатків. Повний обсяг дисертації – 595 сторінок (405 сторінок – основний текст). Список використаних джерел – 733 назви (з них 488 – іноземними мовами). Основний текст дисертації містить 19 таблиць, 9 рисунків. Робота має 12 додатків (на 85 сторінках).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність і доцільність дослідження проблеми, з'ясовано ступінь її наукового розроблення, зв'язок із науковими планами; визначено мету, завдання, об'єкт і предмет, хронологічні та

територіальні межі; аргументовано концепцію, методологічну й теоретичну основи, методи дослідження; схарактеризовано джерельну базу; розкрито наукову новизну та практичне значення отриманих результатів; наведено відомості щодо апробації, публікацій та впровадження результатів наукового пошуку; визначено структуру й обсяг дисертації.

У першому розділі **«Теоретико-методологічні засади порівняльно-педагогічного дослідження освіти обдарованих школярів у США, Канаді та Великій Британії»** здійснено компаративне дослідження теоретико-методологічних засад освіти обдарованих школярів у США, Канаді та Великій Британії за допомогою методологічної моделі порівняльно-педагогічного дослідження обдарованих школярів у США, Канаді та Великій Британії, аналізу стану розроблення проблеми ОТ освіти в українській педагогіці, визначення поняттєво-термінологічного інструментарію й окреслення філософських, психолого-педагогічних та нейробіологічних засад порівняльно-педагогічного дослідження ОТ освіти в досліджуваних країнах.

Застосування методу моделювання дозволило розробити методологічну модель порівняльно-педагогічного дослідження теоретичних та методичних засад освіти обдарованих школярів у США, Канаді та Великій Британії, яка розглядається як штучна система складових, що з певною точністю відображає процес дослідження. Запропонована модель включає цільовий, теоретико-методологічний, контекстуальний, організаційно-методичний, професійно-педагогічний та результативно-прогностичний блоки. У межах кожного блоку визначено завдання порівняльно-педагогічного дослідження, реалізація яких здійснюється за допомогою низки теоретичних (загальнонаукових, конкретно-наукових) та емпіричних методів (рис. 1).

Використання моделі як рамки уможливило порівняння специфічних характеристик ОТ освіти в досліджуваних країнах на основі аналізу фактів та виокремлення спільностей для презентації системи в цілому.

Результатом застосування загальнонаукових методів аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення, що застосовувалися для з'ясування стану розроблення проблеми в наукових розвідках, стало виокремлення таких вимірів її розгляду, як теоретико-методологічний, психолого-педагогічний, історико-педагогічний, організаційно-педагогічний, професійно-педагогічний та соціально-педагогічний.

На основі систематизації наукових праць із проблеми дослідження й узагальнення поглядів вітчизняних учених з'ясовано, що освіта обдарованих школярів в Україні та закордоном становить значний інтерес для науковців. До найактуальніших проблем сучасної ОТ освіти належать: визначення природи виникнення обдарованості; виявлення дітей та молоді з різними видами обдарованості; пошук найоптимальніших шляхів розвитку визначних здібностей дітей і молоді з різними видами обдарованості; теоретико-методичне забезпечення процесу надання освітніх послуг і здійснення соціально-педагогічного супроводу ОТ школярів у межах шкільної та позашкільної освіти; створення сприятливого для навчання ОТ учнів

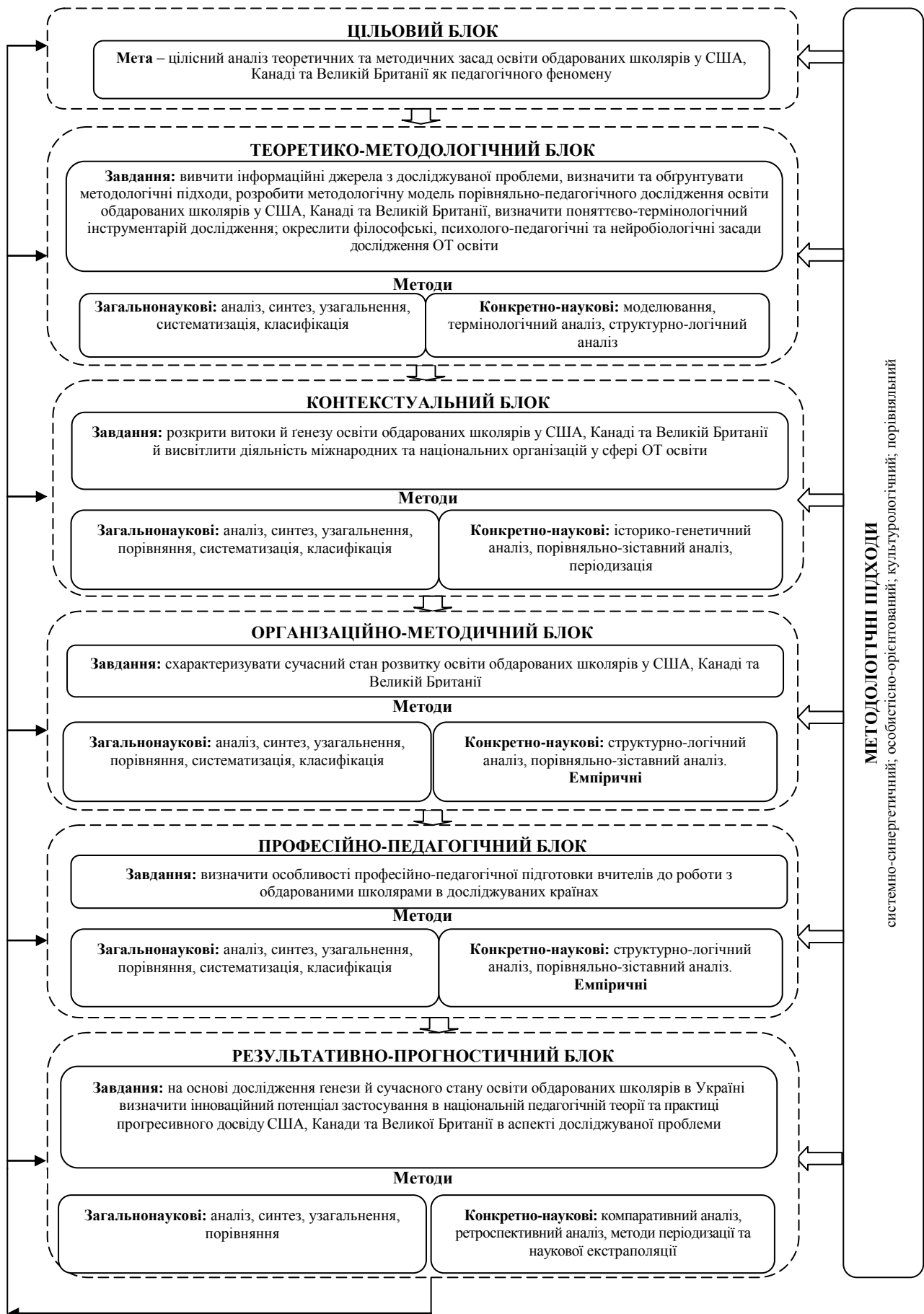

Рис. 1. Методологічна модель порівняльно-педагогічного дослідження освіти обдарованих школярів у США, Канаді та Великій Британії

середовища; розвиток співпраці всіх зацікавлених в ОТ освіті сторін на міжнародному, національному та місцевому рівнях; підготовка педагогічних кадрів до роботи з обдарованими дітьми та молоддю тощо.

З метою визначення поняттєво-термінологічного інструментарію дослідження освіти обдарованих школярів у США, Канаді та Великій Британії проаналізовано поняття «обдарованість» та «обдарований» на трьох рівнях: академічному (на основі його опису в академічних словниках і наукових розвідках провідних американських, британських та канадських теоретиків ОТ освіти), нормативному (закони й підзаконні акти досліджуваних країн) та прикладному (методичні рекомендації для вчителів-практиків/батьків, навчально-методичні посібники, фахові глосарії тощо).

За допомогою методу термінологічного аналізу визначено сутність таких ключових понять, як «геніальність», «дар», «здібності», «здатність», «майстерність», «потенціал», «талант», «хист», зафіксовано ряди їхніх англійських еквівалентів і тлумачення. Для більш повного осмислення загальних і конкретних характеристик багатогранного процесу освіти обдарованих школярів у США, Канаді та Великій Британії встановлено сутнісні зв'язки між поняттями, що використовуються в роботі.

Запропоновано авторське визначення поняття «обдарованість», під якою розуміємо сукупність природних задатків та здібностей (інтелектуальних, специфічних академічних, технічно-конструкторських, музично-артистичних, художніх, спортивних, креативних і лідерських), що проявляються у високих досягненнях, та наявність потенціалу до таких досягнень.

Окреслено сутнісні риси, притаманні кожному з виокремлених видів обдарованості, а саме: інтелектуальній обдарованості; специфічній академічній обдарованості (математичній, лінгвістичній, природничо-науковій тощо); технічно-конструкторській обдарованості; музично-артистичній обдарованості; художній обдарованості; спортивній обдарованості; креативності; лідерству.

З'ясовано місце та роль мотивації до навчання у структурі обдарованості, що розглядається зарубіжними вченими і як складова обдарованості, і як один із провідних чинників, що зумовлюють її розвиток, поряд зі здібностями, креативністю, відданістю справі й можливостями. Схарактеризовано типи взаємозв'язків мотивації та навчальних можливостей обдарованих школярів (висока мотивація/високі можливості; висока мотивація/низькі можливості; низька мотивація/високі можливості та низька мотивація/низькі можливості) та окреслено TARGET-модель, що побудована на засадах комплексного підходу до розвитку мотивації до навчання ОТ учнів, за допомогою якого збільшується ефективність такого навчання.

Аналіз наукових джерел та їх систематизація дозволили структурувати широку сукупність існуючих у міжнародному науковому просторі концепцій розвитку обдарованості й виокремити філософський, психолого-педагогічний та нейробіологічний виміри її розгляду, що уможливило комплексну характеристику досліджуваного феномену.

У межах філософського виміру, виходячи з принципу єдності історичного й логічного підходів у дослідженні становлення концепції обдарованості, окреслено основні їх типи, кожен з яких пов'язаний із певним історичним періодом розвитку наукового знання.

Доведено, що зарубіжні філософські концепції обдарованості, на відміну від концепцій авторів – вихідців із країн пострадянського простору, мають яскраво виражений прикладний характер. У цьому сенсі показовими є «Теорія сенсу» Ф. Фенікса (спрямована на філософське обґрунтування принципів побудови системи ОТ освіти) та «Теорія позитивної дезінтеграції» К. Домбровського (розглядає особистість як суб'єкт, здатний до безперервного розвитку в межах внутрішнього психічного середовища, що являє собою систему внутрішніх тенденцій і динамізмів індивіда).

Психолого-педагогічний вимір дослідження проблем обдарованості охоплює групи концепцій, що характеризують різні аспекти розвитку таланту: 1) розвиток таланту як безперервний процес (від дитинства до дорослого віку) («Модель розвитку таланту» (Talent development model) А. Танненбаума; концепція «Синтез мудрості, інтелекту та креативності» (Wisdom, Intelligence, Creativity Synthesized – WICS), розроблена групою американських дослідників на чолі з Р. Стернбергом та «Модель випадкового збігу» (Co-occurrence model) Д. Фельдмана); 2) шляхи розвитку таланту («Три види збагачення навчальних програм» (Enrichment triad model), яка згодом трансформувалася в «Загальношкільну модель збагачення навчальних програм» (Schoolwide Enrichment Model (SEM) Дж. Рензулі, «Піраміда розвитку таланту» (Pyramid model) Дж. Пірто, «Диференційована модель обдарованості й таланту» (Differentiated Model of Giftedness and Talent – DMGT) Ф. Ганьє, «Модель пошуку таланту» (Talent search) Дж. Стейнлі, «Мюнхенська модель обдарованості й таланту» (The Munich model of Giftedness and Talent) К. Хеллера); 3) етапи розвитку таланту (Модель Б. Блума (Bloom's model), «Модель наукової продуктивності/артистизму» (The scholarly productivity/artistry (SP/A) model), «Мега-модель розвитку таланту» (Talent-Development Mega-Model).

Нейробіологічний вимір передбачає розгляд обдарованості з позицій нейроанатомії, нейрофізіології та нейропсихології. Нейрофізіологічні концепції («Концепція пренатальних впливів на розвиток обдарованості» (Concept of prenatal exposure and giftedness development) С. Домбровські, «Пренатальна тестостеронова модель» (Prenatal testosterone model) Н. Гешвінд та Е. Галабурди) базуються на припущенні, що обдарованість зумовлена незвичайним або унікальним розвитком головного мозку.

Отже, в межах реалізації методологічної моделі, а саме її теоретико-методологічного блоку, що передбачало застосування відповідної сукупності методологічних підходів та методів квалітативного дослідження до розгляду проблеми освіти обдарованих школярів у США, Канаді та Великій Британії, було цілісно з'ясовано стан наукової розробленості проблеми, упорядковано поняттєво-термінологічний інструментарій порівняльно-педагогічного дослідження й систематизовано філософські,

психолого-педагогічні та нейробіологічні засади, покладені в основу реалізації ОТ освіти в досліджуваних країнах.

У другому розділі **«Становлення і розвиток освіти обдарованих школярів у США, Канаді та Великій Британії»** розкрито витoki й генезу освіти обдарованих школярів у США, Канаді та Великій Британії у ХХ – на початку ХХІ ст. та висвітлено діяльність міжнародних організацій у сфері ОТ освіти в умовах глобалізаційних та інтеграційних трансформацій.

Застосування методів історико-генетичного та порівняльно-зіставного аналізу дозволило визначити цілісну сукупність чинників, що зумовили процес становлення й розвитку ОТ освіти у США, Канаді та Великій Британії та класифікувати їх таким чином: соціально-економічні (соціально-економічний розвиток країни; науково-технічний прогрес; забезпечення соціальної справедливості; розвиток системи соціального захисту населення, зокрема заборона дитячої праці в ранньому віці), політичні (необхідність виховання майбутньої національної політичної еліти, яка слугуватиме інтересам суспільства й держави; потреба підвищення конкурентоспроможності та обороноздатності держави; державне замовлення на талановитих працівників), культурні (розвиток мистецтва, архітектури та літератури; плекання культу генія; зміни культурних запитів населення), релігійні (необхідність розкриття талантів, дарованих Богом), наукові (поява нових галузей знань, насамперед психології та нейробіології; розвиток теоретичних та емпіричних наукових досліджень із проблем природи обдарованості, вимірювання рівня розумових здібностей тощо), освітні (розширення мережі закладів освіти; розширення можливостей освітнього вибору; необхідність задоволення потреб та інтересів усіх учнів).

Використання історико-генетичного аналізу, методу періодизації й визначення зовнішніх (політичні, соціально-економічні та культурні зміни) і внутрішніх (сутнісні зміни нормативної бази, змісту, структури й форм організації ОТ освіти) критеріальних ознак дозволили виокремити п'ять етапів ОТ освіти у США, Канаді та Великій Британії, зокрема: перший етап, інституціалізації освітніх послуг (10–30-ті рр. ХХ ст.), що ознаменувався появою перших спеціалізованих класів або закладів освіти для обдарованих; запровадженням тестів на виявлення рівня інтелекту; проведенням перших експериментальних досліджень із проблем обдарованості (Л. Терман, Л. Голлінгворт (США), П. Ф. Манро, П. Сендіфорд, Р. Керр (Канада); перенесенням уваги з учнів зі спеціальними освітніми потребами на обдарованих учнів; ухваленням перших законодавчих актів щодо надання спеціальних освітніх послуг обдарованим учням; другий етап, диверсифікації освітніх послуг (40–50-ті рр. ХХ ст.), характеризувався створенням перших професійних організацій у сфері ОТ освіти; розширенням спектру предметів, у межах яких відбувалося збагачення курикулуму, насамперед, за рахунок природничо-математичних наук; третій етап, масовізації освітніх послуг (60–70-ті рр. ХХ ст.), зумовлений розробленням нормативно-правового забезпечення ОТ освіти; створенням державних програм фінансування ОТ освіти; розширенням мережі закладів освіти, які надавали послуги ОТ учням;

збільшенням кількості професійних організацій у сфері ОТ освіти; розширенням процедур ідентифікації обдарованості завдяки застосуванню інструментів виявлення креативності; активним розвитком наукових досліджень із проблем обдарованості; розширенням можливостей освітнього вибору для ОТ учнів; четвертий етап, модернізації освітніх послуг (80–90-ті рр. XX ст.), ознаменувався пріоритетною увагою до забезпечення високої якості освітніх послуг ОТ школярам на основі розроблення національних освітніх стандартів; розширенням партнерства закладів загальної середньої та вищої освіти; удосконаленням процедур ідентифікації шляхом оновлення системи тестів на виявлення рівнів інтелектуального розвитку, креативності, лідерських якостей тощо; персоналізацією освітніх послуг; п'ятий етап, дігіталізації освітніх послуг (2000-ні – 10-ті рр. XXI ст.), позначився визнанням на рівні держави необхідності виховання громадянина цифрового суспільства (D(digital)-громадянина) та формування в нього цифрової (digital) грамотності, що дозволить орієнтуватися в технологічному середовищі, яке постійно змінюється; активним упровадження новітніх ІКТ у процес надання освітніх послуг ОТ школярам; розвитком STEM-освіти.

На основі порівняльно-зіставного аналізу змістово-процесуальних особливостей діяльності широкого кола міжнародних і національних організацій у сфері ОТ освіти було окреслено основні напрями (участь у формуванні освітньої політики; забезпечення обміну інформацією, прогресивними ідеями та досвідом; підтримка й поширення досліджень у сфері ОТ освіти; надання освітніх послуг ОТ учням; забезпечення можливостей для професійного розвитку вчителів, які працюють з обдарованими дітьми різного віку; підтримка міжнародних програм для обдарованих дітей; сприяння освіті батьків і сімей, які виховують обдарованих дітей) та форми (конференції, симпозіуми, форуми, семінари, вебінари, майстер-класи, спільні проекти, видання монографій, навчальних посібників, наукових журналів та інформаційних бюлетенів, проведення різноманітних заходів на кшталт Днів таланту тощо; програми навчання ОТ учнів і професійного розвитку ОТ учителів) їх діяльності.

Таким чином, керуючись логікою методологічної моделі дослідження, а саме, завданнями та методами, сформульованими в її контекстуальному блоці, у розділі було з'ясовано витоки й генезу ОТ освіти, а також напрями та форми діяльності міжнародних і національних організацій у сфері ОТ освіти. Констатовано, що розвиток освіти обдарованих і талановитих школярів зумовлено комплексним впливом соціально-економічних, політичних, культурних, релігійних, наукових та освітніх чинників і мав циклічний характер.

У третьому розділі **«Організаційно-методичні засади освіти обдарованих школярів у США, Канаді та Великій Британії»** схарактеризовано сучасний стан розвитку організаційно-методичних засад освіти обдарованих школярів у США, Канаді та Великій Британії шляхом висвітлення нормативно-правового забезпечення, змістово-процесуальних засад

досліджуваного феномену та особливостей запровадження інноваційних технологій в ОТ освіту США, Канади та Великої Британії в сучасних умовах.

Узагальнення й систематизація документів освітніх реформ США, Канади та Великої Британії (національні стратегії, закони, Білі книги, законодавчі акти, національні та урядові стратегії) дозволило схарактеризувати нормативно-правове забезпечення освіти обдарованих школярів у досліджуваних країнах. Виявлено, що документи національного та регіонального рівнів регламентують такі аспекти розвитку ОТ освіти: цілі (стратегічні, тактичні) й завдання (реалізація яких є відповідальністю держави, місцевих органів влади, закладів освіти та їх педагогічного персоналу); цільову категорію (ОТ школярі як окрема категорія чи складова категорії «спеціальні освітні потреби»); типи закладів освіти (загальноосвітні та спеціалізовані), у яких може бути надано спеціальні освітні послуги ОТ школярам; форми надання спеціальних освітніх послуг ОТ школярам (збагачення курикулуму, прискорення в навчанні, групування за здібностями); механізми фінансування ОТ освіти; повноваження органів влади, відповідальних за ОТ освіту; зміст та структуру індивідуальних освітніх планів; підготовку педагогічних кадрів до роботи з ОТ школярами.

Визначено, що надання освітніх послуг ОТ учням у досліджуваних країнах здійснюється в межах трьох моделей: освіти обдарованих і талановитих (США), освіти обдарованих і талановитих та спеціальної освіти (США, Канада) і спеціальної освіти (Канада, Велика Британія), та регламентується законодавством у відповідній сфері (ОТ чи спеціальної освіти). З'ясовано, що в межах моделі ОТ освіти спеціальні освітні послуги отримують виключно обдаровані й талановиті учні як цільова категорія, у той час як у межах моделі спеціальної освіти ОТ учні отримують спеціальні освітні послуги як одна з категорій, що має спеціальні освітні потреби.

У контексті з'ясування змістово-процесуальних засад ОТ освіти у США, Канаді та Великій Британії схарактеризовано: процедури ідентифікації обдарованих школярів, форми педагогічної підтримки ОТ школярів у досліджуваних країнах у межах формальної та неформальної (літні школи, літні навчальні програми для обдарованих) освіти.

Аналіз і узагальнення змістово-процесуальних засад ОТ освіти в закладах формальної (загальної середньої) освіти США, Канади та Великої Британії дозволили дійти висновку, що до числа актуальних завдань шкіл у досліджуваній сфері віднесено такі: удосконалення процедури ідентифікації обдарованих і талановитих дітей та молоді; розширення пропозиції спеціальних освітніх послуг ОТ школярам; налагодження тісної співпраці закладів загальної середньої освіти з батьками обдарованих учнів та іншими зацікавленими в ОТ освіті сторонами; фінансова й організаційна підтримка інноваційних програм у сфері ОТ освіти (передусім STEM) урядом та іншими зацікавленими суб'єктами.

Доведено, що ідентифікація обдарованих учнів у США, Канаді та Великій Британії є обов'язковою процедурою, що здійснюється за допомогою об'єктивних (тестування; аналіз успішності) та суб'єктивних (номінування особою, яка вважає себе обдарованою, однолітками, учителями, керівництвом

школи, батьками); спостереження вчителями й оціночні шкали; портфоліо й аналіз результатів досягнень; вивчення освітнього профілю учня) методів, на основі результатів якої розробляється індивідуальний освітній план.

Схарактеризовано основні форми педагогічної підтримки, що надається ОТ учням у межах формальної освіти, зокрема: прискорення в навчанні; збагачення курикулуму та групування за здібностями.

Класифіковано види прискорення в навчанні, до яких долучаються обдаровані учні в закладах загальної середньої освіти досліджуваних країн у межах спеціальних освітніх послуг і педагогічної підтримки, з розподілом на групи за такими критеріями: 1) за змістом навчання (прискорення у вивченні певного предмету/часткове прискорення; ущільнення курикулуму; менторство; позанавчальні програми; дистанційні курси; паралельне навчання у старших класах загальноосвітньої школи та закладі вищої освіти; навчання учнів старших класів за університетською програмою; кредит за результатом екзамену; прискорене навчання за програмою коледжу; міжнародний бакалаврат); 2) за терміном навчання (вступ до дитячого садка раніше встановленого віку; вступ до початкової (середньої, старшої середньої) школи та коледжу раніше встановленого віку; пропуск класів; безперервний прогрес; навчання у власному темпі; об'єднані класи; телескопіювання курикулуму; різновікові класи; паралельне навчання у спеціалізованих класах; переведення до інших класів на декілька годин на тиждень; спеціалізовані класи для дітей з однаковим видом обдарованості).

Доведено, що збагачення курикулуму як форма педагогічної підтримки ОТ учнів переслідує такі цілі: когнітивні (розвиток навичок мислення вищого порядку; розширення кругозору; заохочення до участі в науково-дослідній роботі; становлення учня як дослідника); афективні (підвищення рівня самопізнання; усвідомлення та прийняття учнем власної обдарованості); соціальні/поведінкові (розвиток навичок соціалізації; покращення розуміння взаємостосунків); естетичні (формування вміння цінувати прекрасне; розвиток креативності).

З'ясовано, що найбільш поширеними в досліджуваних країнах є такі види групування за здібностями: багаторівневі класи (multi level classes), коли учні однієї паралелі розділяються на класи й навчаються в окремих класах протягом усього робочого дня або під час вивчення окремих предметів; міжкласове групування (cross-grade grouping) – передбачає об'єднання у класи учнів різних паралелей з урахуванням рівня їхніх досягнень; внутрішньокласне групування (within-class grouping) – форма педагогічної підтримки, за якої диференціація навчання відбувається в межах класу; збагачені класи для обдарованих і талановитих (enriched classes for the gifted and talented) – передбачає об'єднання обдарованих учнів у клас, де пропонується збагачений курикулум; прискорені класи для обдарованих і талановитих (accelerated classes for the gifted and talented), коли ОТ учням надається можливість навчатися пришвидшеними темпами й закінчити ЗСО раніше встановленого терміну.

Використання методу структурно-логічного аналізу дозволило виокремити змістово-процесуальний і технологічний аспекти розгляду

особливостей запровадження інноваційних технологій в освіті обдарованих школярів у США, Канаді та Великій Британії.

У межах змістово-процесуального аспекту увагу сфокусуємо на STEM-освіті як інноваційному напрямі педагогічної підтримки обдарованих школярів у досліджуваних країнах. З'ясовано, що необхідність розвитку STEM-галузі в цілому й залучення до неї ОТ учнів зокрема зумовлено глобальними потребами розвитку світової економіки, підвищення конкурентоспроможності держави та потребою у висококваліфікованих спеціалістах інженерного профілю – нового покоління STEM-інноваторів.

Аналіз змістово-процесуальних засад діяльності найбільш успішних STEM-шкіл у США, Канаді та Великій Британії дозволив констатувати, що навчання в таких закладах дає можливість обдарованим школярам розкрити власний потенціал через опанування поглибленого STEM-контенту; участь у дослідницькій діяльності й винахідництві; ознайомлення з рольовими моделями STEM-професій та високотехнологічними робочими місцями, на яких ОТ учні мають змогу спробувати себе ще під час навчання у школі.

У межах технологічного аспекту розглянуто особливості використання ІКТ в освіті обдарованих школярів, що сприяє персоналізації навчання, надає рівні освітні можливості для обдарованих учнів із різним соціальним статусом, учнів сільських шкіл, учнів з особливими освітніми потребами та дозволяє краще розкрити потенціал кожного учня.

Застосування порівняльно-зіставного аналізу дозволило виокремити такі основні переваги використання ІКТ в освітньому процесі над традиційним навчанням: суттєве зростання кількості та урізноманітнення типів освітніх ресурсів; постійний доступ до інформації завдяки використанню мобільних телефонів, планшетів, електронних книг тощо; навчання без меж у режимі онлайн; можливість працювати в різних групах; краще унаочнення навчального матеріалу через використання новітніх аудіовізуальних технічних засобів тощо.

Доведено, що інноваційною формою педагогічної підтримки ОТ учнів із використання ІКТ є телементорство, під яким зарубіжні дослідники розуміють взаємодію старшої досвідченої особи (mentor) та менш досвідченої особи (mentee) через засоби електронної комунікації з метою отримання знань, розвитку навичок, формування впевненості менш досвідченої особи для досягнення ним/нею високих результатів. Систематизовано програми телементорства, запроваджені в досліджуваних країнах, з розподілом на такі групи: програми «Спитай у експерта» (консультації в режимі запитання-відповідь); програми парного менторства (консультування учня закріпленим за ним наставником); програми групового менторства (консультування групи учнів одним або групою експертів за допомогою технології медіуму).

Таким чином, у розділі, який являє собою імплементацію організаційно-методичного блоку методологічної моделі дослідження, висвітлено нормативно-правове забезпечення, змістово-процесуальні засади досліджуваного феномену й особливості запровадження інноваційних технологій в ОТ освіті США, Канади та Великої Британії.

У четвертому розділі «Професійно-педагогічна підготовка вчителів до роботи з обдарованими школярами у США, Канаді та Великій Британії» висвітлено особливості професійно-педагогічної підготовки вчителів до роботи з обдарованими школярами у США, Канаді та Великій Британії, що конкретизуються у вимогах до вчителів, які працюють з обдарованими учнями в закладах загальної середньої освіти США, Канади та Великої Британії; змістово-процесуальних засадах підготовки майбутніх і професійного розвитку працюючих ОТ учителів у досліджуваних країнах.

За результатами аналізу нормативної бази діяльності закладів формальної освіти визначено категорії вчителів, які мають право працювати з обдарованими учнями в досліджуваних країнах, зокрема: учитель у сфері загальної освіти (*general education teacher*); учитель у сфері спеціальної освіти (*special education teacher*) та вчитель у сфері ОТ освіти (*gifted education teacher*).

Компаративний аналіз особливостей професійно-педагогічної підготовки вчителів до роботи з обдарованими школярами в США, Канаді та Великій Британії дозволив констатувати значні відмінності в нормативному забезпеченні означеного процесу та вимогах до вчителів як серед зазначених країн, так і в межах самих країн. Зокрема, лише у США розроблено спеціальні стандарти змісту ОТ освіти та професійної підготовки для ОТ учителів, у той час як у Канаді й Великій Британії педагоги керуються загальними стандартами професійної підготовки вчителів, одним із обов'язкових підрозділів яких є знання, уміння й навички, необхідні для ідентифікації обдарованих школярів і надання їм педагогічної підтримки.

Узагальнення поглядів зарубіжних учених на зазначену проблему та документів зарубіжних вишів, які здійснюють професійну підготовку фахівців означеного профілю, дало змогу виокремити низку складових професійної компетентності ОТ учителя, а саме: особистісні характеристики, професійні навички, знання у сфері ОТ освіти, здатність до управлінської діяльності, дослідницькі навички, соціально-консультативні навички, організаційні навички та навички взаємодії. До особистісних характеристик віднесено: позитивне ставлення до високих досягнень, креативності, продуктивності й лідерства; задоволення від навчання вимогливих, інноваційних і винахідливих школярів; здатність визнати відсутність відповіді на певне запитання; стійке бажання навчатися, розвиватися, збагачуватись у професійному й особистісному напрямках. Професійні навички включають: високий рівень фахових знань; високий рівень мотивації для пошуку нових, просунутих навчальних матеріалів і навчальних можливостей; володіння різноманітними методами й технологіями навчання; здатність будувати навчальні програми з урахуванням кількості ОТ учнів і їхніх індивідуальних навчальних потреб; здатність і бажання допомагати обдарованим учням знаходити інформаційні ресурси тощо. Знання у сфері ОТ освіти стосуються здатності визначати незвичайні здібності, залучати обдарованих школярів до спеціальних програм, розрізняти пізнавальні можливості, різноманітні стилі навчання й відповідним чином планувати освітній процес; обізнаності щодо природи обдарованості й неуспішності, проблем, із якими стикаються обдаровані, професійної орієнтації

обдарованих тощо. Здатність до управлінської діяльності передбачає: уміння організувати збагачення навчальної діяльності для учнів і вчителів, координувати поточну діяльність школи в цілому та класу зокрема з метою надання ОТ учням можливості досягти оптимального індивідуального рівня навчальних досягнень і навчатися з власною швидкістю, узгоджувати розклад занять, позашкільних заходів, громадських обов'язків тощо для надання можливості ОТ учням відвідувати звичайні класи паралельно з класами прискорення/збагачення; використовувати нові, інноваційні методи навчання, навчальні матеріали, людські ресурси для задоволення потреб обдарованих школярів; будувати відносини співробітництва в командній роботі в межах усіх наявних у закладі освіти програм для обдарованих учнів. До дослідницьких навичок віднесено проведення спостережень, експериментальних досліджень, написання наукових статей тощо. Соціально-консультативні навички включають професійну соціалізацію, швидке інтегрування інформації та обмін думками; організаційні – проведення зборів, написання грантів, а навички взаємодії – консультування колег, організацію та презентацію матеріалу тощо.

Аналіз програм підготовки вчителів у сфері ОТ освіти бакалаврського, магістерського та докторського рівнів, розроблених закладами вищої освіти США, Канади та Великої Британії, засвідчив пряму залежність освітньої пропозиції від державної політики досліджуваних країн. Зокрема, вищі Великої Британії пропонують програми підготовки вчителів у сфері спеціальної освіти, у той час як пропозиція таких програм у США та Канаді є ширшою завдяки існуванню двох моделей надання освітніх послуг обдарованим школярам на державному рівні – ОТ освіти та спеціальної освіти.

З'ясовано, що крім спеціальних програм у сфері ОТ та спеціальної освіти, які дають змогу майбутнім учителям отримати знання, необхідні для роботи з обдарованими учнями, заклади вищої освіти у США, Канаді та Великій Британії пропонують програми підготовки вчителів-предметників (наприклад, «Освіта (Середня – Математика)», «Освіта (Середня – Суспільні науки – Історія, громадянське виховання та географія)», «Освіта (Середня – Суспільні науки – Історія та громадянське виховання, етика і релігійна культура)», «Освіта (Середня – Англійська мова)», «Освіта (Середня – Природничі науки та технології)»), як правило, бакалаврського рівня, що містять як обов'язкові для вивчення («Різноманітні учні», «Викладання в інклюзивних школах»), так і варіативні («Рівність та освіта», «Глобальна освіта та соціальна справедливість») курси. У межах окреслених курсів майбутні вчителі-предметники ознайомлюються з поняттям інклюзії в освіті, вивчають її причини, особливості й потреби виняткових учнів, у тому числі обдарованих і талановитих, стратегії викладання та навчання в ефективних інклюзивних класах з урахуванням розбіжностей в інтелектуальних, емоційних, поведінкових, сенсорних, фізичних і навчальних сферах, а також особливості роботи з сім'ями.

Застосування загальнонаукових методів дозволило виокремити підходи до професійного розвитку ОТ учителів, що утвердилися в освітній політиці США, Канади та Великої Британії, зокрема: знання для практики (knowledge-

for-practice); знання на практиці (knowledge-in-practice); знання з практики (knowledge-of-practice).

Узагальнення поглядів зарубіжних науковців та досвіду вчителів-практиків дало змогу визначити низку сутнісних характеристик процесу професійного розвитку ОТ учителів, а саме: базованість на конструктивізмі як методологічному підґрунті; безперервність; контекстність, що передбачає врахування умов конкретного закладу освіти та потреб учнів, із якими працює ОТ учитель; тісний зв'язок із реформою школи; орієнтованість на практичні знання й досвід; колаборативність (співпраця з колегами, командами професійного розвитку); багатовимірність (розвиток особистісних, професійних, управлінських, дослідницьких та інших навичок).

Схарактеризовано існуючі в сучасних умовах у США, Канаді та Великій Британії моделі професійного розвитку ОТ учителів, які розподілено на дві групи за критерієм масштабності імплементації: 1) моделі, що передбачають організаційну або міжінституційну взаємодію (школи професійного розвитку; інші види партнерства школи та вишу; інші види міжінституційного співробітництва; мережі шкіл; мережі вчителів; дистанційне навчання); 2) моделі, які не передбачають масштабної імплементації та можуть бути запроваджені на рівні школи, класу тощо (традиційні та клінічні спостереження; оцінювання успішності учнів; майстер-класи, семінари, курси; вивчення конкретних ситуацій (кейсів); самоспрямований розвиток; кооперативний або колегіальний розвиток; вивчення кращого досвіду; виконання вчителем нових ролей; модель розвитку навичок; моделі рефлексії; проектно-орієнтовані моделі; портфоліо; експериментальне дослідження (дослідження дією); використання вчительських наративів; генераційна/каскадна модель; коучінг/менторство). Доведено, що найбільш ефективним є поєднання декількох форм професійного розвитку, а також надання переваги певним формам на різних етапах становлення ОТ учителя як фахівця.

Таким чином, імплементація професійно-педагогічного блоку методологічної моделі дослідження уможливила визначення вимог до вчителів, які працюють з обдарованими учнями в закладах загальної середньої освіти США, Канади та Великої Британії; змістово-процесуальних засад підготовки майбутніх і професійного розвитку працюючих ОТ учителів у досліджуваних країнах.

У п'ятому розділі **«Інноваційний потенціал досвіду США, Канади та Великої Британії в умовах модернізації змісту шкільної освіти в Україні»** на основі дослідження генези й сучасного стану освіти обдарованих школярів в Україні визначено інноваційний потенціал використання в національній педагогічній теорії та практиці прогресивного досвіду США, Канади та Великої Британії в аспекті досліджуваної проблеми.

Застосування загальнонаукових методів і ретроспективного аналізу дало можливість установити, що розвиток ОТ освіти в Україні був зумовлений як зовнішніми (політичні, соціально-економічні й культурні зміни в житті українського суспільства), так і внутрішніми чинниками (сутнісні зміни в ОТ освіті).

Використання методу періодизації дозволило виокремити п'ять хронологічно послідовних етапів розвитку освіти обдарованих школярів в Україні, що відрізняються один від одного суттєвими особливостями: 1) 20–40-ті рр. ХХ ст. – створення системи позашкільної освіти для обдарованих школярів; 2) 50–60-ті рр. ХХ ст. – диференціація освітніх послуг для обдарованих школярів; 3) 70–80-ті рр. ХХ ст. – індивідуалізація освітніх послуг для обдарованих школярів; 4) 90-ті рр. ХХ ст. – 2000-ні рр. – трансформація системи освіти обдарованих школярів; 5) 10-ті рр. ХХІ ст. – дотепер – модернізація системи освіти обдарованих школярів.

За допомогою історико-генетичного та ретроспективного аналізу встановлено сутнісні характеристики, що відзначали розвиток ОТ освіти в Україні на кожному з виявлених етапів. Перший етап (20–40-ті рр. ХХ ст.) ознаменувався кардинальними суспільно-політичними й соціально-економічними змінами, що зумовили вектор цього розвитку. Характерними для даного етапу особливостями можна вважати: активізацію наукових досліджень у сфері психології обдарованості; формування мережі закладів позашкільної освіти різного спрямування; політехнізацію системи позашкільної освіти, що давала змогу розкрити творчий потенціал технічно обдарованим учням (20–30-ті рр. ХХ ст.) й відновлення системи позашкільної освіти в повоєнні роки. Початок другого етапу (50–60-ті рр. ХХ ст.) відзначився необхідністю відбудови й подальшого вдосконалення системи народної освіти, що не передбачало приділення спеціальної уваги ОТ школярам. Кінець 50-х – початок 60-х рр. ХХ ст. ознаменувався появою нових можливостей для розкриття потенціалу обдарованих учнів як у межах загальної середньої, так і позашкільної освіти. Диференціація освітніх послуг дозволила розвинути здібності не лише інтелектуально, специфічно академічно й технічно-конструкторськи обдарованим школярам, але й дітям і молоді учнівського віку з високими музичними, художніми, спортивними та іншими здібностями. Визначальними характеристиками третього етапу (70–80-ті рр. ХХ ст.) стали: підвищення уваги органів влади до надання освітніх послуг ОТ школярам з урахуванням їх індивідуальних здібностей, інтересів і нахилів; створення нових типів закладів освіти й відкриття профільних шкіл та класів для обдарованих дітей і молоді; розширення мережі закладів позашкільної освіти різного спрямування. Четвертий етап (90-ті рр. ХХ ст. – 2000-ні рр.) позначився трансформацією системи ОТ освіти в умовах становлення молоді української держави: розробленням законодавчого підґрунтя; удосконаленням форм педагогічної підтримки ОТ учнів, що існували в радянські часи, як у межах закладів загальної середньої, так і позашкільної освіти. П'ятий етап (10-ті рр. ХХІ ст. – дотепер) ознаменувався подальшим удосконаленням та урізноманітненням форм педагогічної підтримки ОТ учнів (переважно в межах позашкільної освіти); створенням Міністерством освіти і науки України Інституту обдарованої дитини, діяльність якого спрямована на розроблення концептуальних засад ОТ освіти та формування державної політики в зазначеній сфері.

Компаративний аналіз, узагальнення й наукова екстраполяція американського, канадського та британського досвіду на українські реалії

дозволили виявити перспективи його творчого використання в теорії та практиці ОТ освіти в Україні та структурувати сформульовані рекомендації за аспектами (нормативно-правовий, теоретико-методологічний, змістово-процесуальний, організаційно-педагогічний, методичний, професійно-педагогічний) та рівнями (національний, місцевий, інституційний), що уможлиблює системне охоплення проблемних питань розвитку ОТ освіти як суспільного, освітнього й культурного феномену.

На національному рівні виокремлено такі перспективні аспекти розвитку ОТ освіти, як нормативно-правовий (розробка цілісної стратегії та національних стандартів ОТ освіти, спрямованої на задоволення освітніх потреб і надання якісної педагогічної підтримки кожному обдарованому учню); теоретико-методологічний (розробка методологічно обґрунтованої концепції модернізації ОТ освіти на засадах системно-синергетичного, особистісно орієнтованого та культурологічного підходів); змістово-процесуальний (розроблення національного курикулуму та національних стандартів, які б ураховували індивідуальні освітні потреби ОТ учнів); методичний (удосконалення методичного забезпечення ідентифікації обдарованих учнів різного віку для отримання якісної педагогічної підтримки); професійно-педагогічний (розроблення законодавства, що передбачає необхідність спеціальної підготовки вчителів, які працюють з ОТ дітьми та молоддю та введення відповідного напрямку підготовки або спеціалізації «Освіта обдарованих» у межах спеціальності 016 Спеціальна освіта; розроблення законодавчого підґрунтя для створення шкіл професійного розвитку вчителів і шкільних адміністраторів; створення професійної організації – Національної (всеукраїнської) асоціації обдарованих і талановитих).

На місцевому рівні необхідно забезпечити інноваційний розвиток ОТ освіти в низці аспектів. У нормативно-правовому аспекті доцільним є розроблення місцевими органами управління освітою положень щодо ідентифікації, надання спеціальних освітніх послуг та педагогічної підтримки ОТ школярам; розроблення програм педагогічної підтримки, які будуть запроваджені в закладах загальної середньої освіти, спрямованих не лише на академічні досягнення, а й на соціально-емоційний та особистісний розвиток обдарованих дітей; створення дієвої системи стимулювання ОТ дітей і молоді та її наставників; створення системи адресної соціально-економічної підтримки обдарованих сиріт, дітей і молоді з багатодітних родин, із неблагополучних сімей, з особливими потребами, ОТ дітей та молоді із сільської місцевості. В організаційно-педагогічному аспекті вважаємо за необхідне: залучення представників широкої громадськості до роботи з ОТ дітьми й молоддю; проведення просвітницької роботи серед батьків ОТ дітей і підлітків; популяризацію здобутків ОТ учнів; створення посади координатора з освіти обдарованих дітей при департаментах та відділах освіти; залучення місцевих підприємств, бізнесових структур та науково-дослідних установ до співпраці зі STEM-орієнтованими закладами для розвитку STEM-освіти в регіоні; налагодження взаємодії між закладами загальної середньої та позашкільної освіти з метою надання цілісної педагогічної підтримки ОТ учням. У змістово-процесуальному аспекті доцільним бачиться розроблення регіональних процедур

ідентифікації ОТ учнів з урахуванням особливостей культурно-історичного й соціально-економічного розвитку певного регіону; розроблення регіонального курикулуму для ОТ учнів на основі національних освітніх стандартів; у методичному – розроблення методичного забезпечення педагогічної підтримки ОТ школярів у закладах загальної середньої освіти на основі сучасних теорій обдарованості та здобутків позитивного зарубіжного досвіду. Перспективним у професійно-педагогічному аспекті визначено: сприяння підвищенню кваліфікації педагогічних працівників з питань роботи з ОТ учнями шляхом створення шкіл професійного розвитку; налагодження партнерства між закладами вищої, загальної середньої та позашкільної освіти для здійснення професійного розвитку вчителів; популяризацію кращого педагогічного досвіду роботи з ОТ школярами на рівні області.

На інституційному рівні визначено інноваційний потенціал творчого використання зарубіжного досвіду в означених аспектах. В організаційно-педагогічному аспекті вважаємо за доцільне започаткування програм наставництва ОТ учнів; створення шкільних комітетів із питань педагогічної підтримки обдарованих дітей; розроблення й запровадження інструментів внутрішнього оцінювання якості надання освітніх послуг ОТ учням на рівні закладу освіти та окремого класу; налагодження системи пошуку й виявлення обдарованих учнів; створення сприятливого для навчання STEM-середовища; запровадження при університетах літніх програм для обдарованої учнівської молоді. У змістово-процесуальному аспекті необхідно: розробити й запровадити спеціальні програми для ОТ учнів; адаптувати кожною школою процедури ідентифікації ОТ учнів, розроблені органами управління освітою національного та місцевого рівнів. У методичному аспекті доцільним бачиться розроблення методичного забезпечення (рекомендацій, навчально-методичних посібників) для керівників закладів загальної середньої освіти, педагогічного персоналу та батьків; створення сприятливого освітнього середовища для розвитку талантів обдарованих школярів, їхнього соціального, емоційного, особистісного розвитку; у професійно-педагогічному аспекті – запровадження у вітчизняних закладах вищої освіти програми професійної підготовки майбутніх учителів до роботи з ОТ учнями бакалаврського й магістерського рівнів або введення курсів з ОТ освіти у програми професійної підготовки вчителів; розроблення індивідуальних PhD програм для кожного здобувача наукового ступеня з урахуванням програмних вимог, індивідуальної професійної та академічної підготовки й кар'єрних цілей; створення шкіл професійного розвитку вчителів, що виступають експериментальними майданчиками, де створюється сприятливе середовище для професійного розвитку вчителів і проходження педагогічної практики студентами університету.

Таким чином, у контексті реалізації завдань результативно-прогностичного блоку методологічної моделі дослідження окреслено етапи розвитку освіти обдарованих школярів України й визначено перспективи використання позитивного досвіду США, Канади та Великої Британії у практиці вдосконалення ОТ освіти в Україні.

ВИСНОВКИ

Обґрунтування теоретичних та методичних засад освіти обдарованих школярів у США, Канаді та Великій Британії дало підстави сформулювати такі висновки.

1. З'ясовано теоретико-методологічні засади порівняльно-педагогічного дослідження освіти обдарованих школярів у США, Канаді та Великій Британії. Розроблено методологічну модель порівняльно-педагогічного дослідження, відповідно до якої здійснено аналіз теоретичних та методичних засад освіти обдарованих школярів у США, Канаді та Великій Британії. Запропонована модель ґрунтується на теоретичних (філософія, педагогіка, психологія, соціологія, фізіологія) узагальненнях і врахуванні політичних та соціально-економічних умов, на тлі яких розвивається ОТ освіта в досліджуваних країнах. Цілісність розгляду досліджуваного феномену забезпечено комплексним і наскрізним застосуванням взаємопов'язаної та взаємозумовленої сукупності методологічних підходів, а саме: системно-синергетичного, особистісно орієнтованого, культурологічного та порівняльного в контексті реалізації кожного з блоків методологічної моделі дослідження (цільового, теоретико-методологічного, контекстуального, організаційно-методичного, професійно-педагогічного та результативно-прогностичного).

З'ясовано, що розвиток ОТ освіти США, Канади та Великої Британії є предметом наукового інтересу широкого кола вітчизняних компаративістів. Установлено, що проблема ОТ освіти досліджуваних країн не знайшла достатнього цілісного висвітлення. Результатом структурно-логічного аналізу вітчизняних наукових розвідок із досліджуваної проблеми стало виділення таких вимірів її розгляду: 1) теоретико-методологічний; 2) психолого-педагогічний; 3) історико-педагогічний; 4) організаційно-педагогічний; 5) професійно-педагогічний; 6) соціально-педагогічний.

Схарактеризовано поняттєво-термінологічний інструментарій порівняльно-педагогічного дослідження освіти обдарованих школярів у США, Канаді та Великій Британії. На основі аналізу наукових праць зарубіжних учених та документів державних органів управління освітою США, Канади та Великої Британії виокремлено основні види обдарованості, зокрема: 1) інтелектуальна обдарованість; 2) специфічна академічна обдарованість (математична, лінгвістична, природничо-наукова тощо); 3) технічно-конструкторська обдарованість; 4) музично-артистична обдарованість; 5) художня обдарованість; 6) спортивна обдарованість; 7) креативність; 8) лідерство.

Уточнено базове поняття «обдарованість», під якою розуміємо сукупність природних задатків і здібностей (інтелектуальних, специфічних академічних, технічно-конструкторських, музично-артистичних, художніх, спортивних, креативних і лідерських), що проявляються у високих досягненнях, та наявність потенціалу до таких досягнень.

2. Окреслено філософські, психолого-педагогічні, нейробіологічні засади ОТ освіти в умовах глобалізаційних та інтеграційних процесів із виокремленням відповідних вимірів розгляду проблеми.

У межах філософського виміру, виходячи з принципу єдності історичного й логічного підходів у дослідженні становлення концепції обдарованості, схарактеризовано основні типи підходів, кожен із яких пов'язаний із певним історичним періодом розвитку наукового знання. З'ясовано, що західні науковці розглядають філософські концепції обдарованості, показовими серед яких є «Теорія сенсу» Ф. Фенікса та «Теорія позитивної дезінтеграції» К. Домбровського, у нерозривній єдності з педагогічною практикою.

У межах психолого-педагогічного виміру виокремлено три групи концепцій, сфокусованих на процесі розвитку таланту. Теоретичні концепції, які відбивають процес розвитку таланту від дитинства до дорослого віку («Модель розвитку таланту» (Talent Development Model) А. Танненбаума; концепція «Синтез мудрості, інтелекту та креативності» (Wisdom, Intelligence, Creativity Synthesized – WICS), що розроблена групою американських дослідників на чолі з Р. Стернбергом; «Модель випадкового збігу» (Co-incidence model) Д. Фельдмана), віднесено до першої групи. Другу групу концепцій становлять моделі, що характеризують шляхи розвитку таланту, зокрема: «Три види збагачення навчальних програм» (Enrichment triad model), яка згодом трансформувалася в «Загальношкільну модель збагачення навчальних програм» (Schoolwide Enrichment Model (SEM) Дж. Рензулі; «Піраміда розвитку таланту» (Pyramid model) Дж. Пірто; «Диференційована модель обдарованості й таланту» (Differentiated Model of Giftedness and Talent – DMGT) Ф. Ганьє; «Модель пошуку таланту» (Talent search) Дж. Стейнлі; «Мюнхенська модель обдарованості й таланту» (The Munich model of Giftedness and Talent) К. Хеллера. У межах третьої групи моделей увага сфокусована на етапах розвитку таланту. До цієї групи відносимо Модель Б. Блума (Bloom's model); «Модель наукової продуктивності/артистизму» (The scholarly productivity/artistry (SP/A) model); «Мега-модель розвитку таланту» (Talent-Development Mega-Model).

Особливістю нейробіологічних концепцій обдарованості є розгляд досліджуваного феномену з позицій нейроанатомії, нейрофізіології та нейропсихології. Зазначені концепції базуються на припущенні, що обдарованість зумовлена незвичайним або унікальним розвитком головного мозку.

3. Розкрито витоки й генезу освіти обдарованих школярів у США, Канаді та Великій Британії. Визначено чинники, що зумовили процес становлення й розвитку ОТ освіти у США, Канаді та Великій Британії як суспільного, освітнього та культурного феномену: соціально-економічні (соціально-економічний розвиток країни; науково-технічний прогрес; забезпечення соціальної справедливості; розвиток системи соціального захисту населення), політичні (необхідність виховання майбутньої національної політичної еліти, яка буде служити на користь державі; прагнення підвищувати конкурентоспроможність та обороноздатність держави; державне замовлення на талановитих працівників), культурні (розвиток мистецтва, архітектури та літератури; плекання культу генія; зміни культурних запитів населення), релігійні (необхідність розкриття талантів, дарованих Богом), наукові (поява нових галузей знань, насамперед психології; розвиток теоретичних та

емпіричних наукових досліджень із проблем природи обдарованості, вимірювання рівня розумових здібностей тощо), освітні (розширення мережі закладів освіти; розширення можливостей освітнього вибору; необхідність задоволення потреб та інтересів усіх учнів).

Виокремлено етапи розвитку ОТ освіти в досліджуваних країнах: перший (10–30-ті рр. ХХ ст.) – інституціалізація освітніх послуг; другий (40–50-ті рр. ХХ ст.) – диверсифікація освітніх послуг; третій (60–70-ті рр. ХХ ст.) – масовізація освітніх послуг; четвертий (80–90-ті рр. ХХ ст.) – модернізація освітніх послуг; п'ятий (2000-ні – 10-ті рр. ХХІ ст.) – дігіталізація освітніх послуг.

4. Висвітлено напрями (участь у формуванні освітньої політики; забезпечення обміну інформацією, прогресивними ідеями та досвідом; підтримка й поширення досліджень у сфері ОТ освіти; надання освітніх послуг ОТ учням; забезпечення можливостей для професійного розвитку вчителів, які працюють з обдарованими дітьми різного віку; підтримка міжнародних програм для обдарованих дітей; сприяння освіті батьків і сімей, які виховують обдарованих дітей) та форми (конференції, симпозіуми, форуми, семінари, вебінари, майстер-класи, спільні проекти, видання монографій, навчальних посібників, наукових журналів та інформаційних бюлетенів, проведення різноманітних заходів на кшталт Днів таланту тощо; програми навчання ОТ учнів та професійного розвитку ОТ учителів) діяльності міжнародних та національних організацій у сфері ОТ освіти в умовах глобалізаційних та інтеграційних трансформацій.

5. Схарактеризовано сучасний стан розвитку організаційно-методичних засад освіти обдарованих школярів у США, Канаді та Великій Британії. З'ясовано нормативні засади ОТ освіти США, Канади та Великої Британії на національному (федеральному) (США, Велика Британія), регіональному (країни (Велика Британія) / штати (США) / провінції і території (Канада)), місцевому (навчальні округи (США, Канада) / місцеві освітні адміністрації (Велика Британія)) рівнях. Окреслено змістово-процесуальні засади освіти обдарованих школярів у США, Канаді та Великій Британії з розподілом на такі групи: 1) особливості ідентифікації обдарованих школярів у США, Канаді та Великій Британії; 2) педагогічна підтримка обдарованих школярів у досліджуваних країнах у межах формальної освіти; 3) педагогічна підтримка обдарованих школярів у досліджуваних країнах у межах неформальної освіти. Схарактеризовано об'єктивні (тестування (як вимірювання рівня інтелекту взагалі, так і рівня навчальних досягнень із конкретних предметів); аналіз успішності (поточних оцінок, результатів стандартизованих тестів тощо) та суб'єктивні методи ідентифікації (номінування (особою, яка вважає себе обдарованою, однолітками, учителями, керівництвом школи, батьками); спостереження вчителями й оціночні шкали; портфоліо та результати досягнень; вивчення освітнього профілю студента). Доведено, що в межах формальної освіти у США, Канаді та Великій Британії найпоширенішими формами педагогічної підтримки є прискорення в навчанні (acceleration), збагачення курикулуму (enrichment) та групування за здібностями (ability grouping). У межах неформальної освіти найпоширенішими

формами педагогічної підтримки ОТ школярів у досліджуваних країнах стали літні школи та літні навчальні програми.

Висвітлено особливості запровадження інноваційних технологій в освіту обдарованих школярів у США, Канаді та Великій Британії; виокремлено та схарактеризовано змістово-процесуальний (STEM-освіта) та технологічний (використання ІКТ у процесі надання освітніх послуг) виміри досліджуваного феномену.

6. Розкрито особливості професійно-педагогічної підготовки вчителів до роботи з обдарованими школярами в США, Канаді та Великій Британії. Констатовано, що в досліджуваних країнах з обдарованими учнями працюють різні категорії вчителів, зокрема: учитель у сфері загальної освіти (general education teacher) – педагог, який працює у стандартній загальноосвітній школі; учитель у сфері спеціальної освіти (special education teacher) – педагог, який працює з дітьми та молоддю зі спеціальними освітніми потребами/обмеженими можливостями, у тому числі й обдарованими, та вчитель у сфері освіти обдарованих (gifted education teacher) – педагог, який працює з обдарованими й талановитими дітьми та молоддю.

Виокремлено найпоширеніші вимоги, що висуваються до ОТ учителів і передбачають наявність низки компетентностей: здатність до управлінської діяльності (співпраця з батьками, ведення документації, складання планів); педагогічні та дослідницькі навички (ведення навчальних занять, спостереження за класом, написання наукових статей); соціально-консультативні навички (професійна соціалізація, швидке інтегрування інформації та обмін думками); організаційні навички (проведення зборів, написання грантів, організація довготривалої групової взаємодії); інтерактивні навички (консультування колег, організація та презентація матеріалу).

Доведено існування суттєвих відмінностей у підходах до професійної підготовки майбутніх учителів до роботи з обдарованими й талановитими у США, Канаді та Великій Британії попри той факт, що необхідність в ОТ освіті є національно визнаним пріоритетом освітньої політики означених країн. У Великій Британії та Канаді підготовка вчителів до роботи з відповідною категорією учнів здійснюється в межах спеціальності «Спеціальна освіта», тобто освіта осіб зі спеціальними освітніми потребами, до яких належать і обдаровані. На відміну від Великої Британії, у Канаді запроваджено низку елективних курсів з освіти обдарованих і талановитих у межах програм магістерської підготовки вчителів. У США, на відміну від зазначених країн, запроваджено широке коло програм підготовки майбутніх учителів до роботи з обдарованими й талановитими учнями.

З'ясовано, що існуючі в сучасних умовах моделі професійного розвитку ОТ учителів поділяються на дві групи: моделі, що передбачають організаційну або міжінституційну взаємодію (школи професійного розвитку, інші види партнерства школи-вищу, інші види міжінституційного співробітництва, мережі шкіл, мережі вчителів, дистанційне навчання), та моделі, які не передбачають масштабної імплементації й можуть бути запроваджені на рівні школи, класу тощо (традиційні та клінічні спостереження, оцінювання успішності учнів, майстер-класи, семінари,

курси, вивчення конкретних ситуацій (кейсів), самоспрямований розвиток, кооперативний або колегіальний розвиток, вивчення кращого досвіду, виконання вчителем нових ролей, модель розвитку навичок, моделі рефлексії, проектно-орієнтовані моделі, портфоліо, експериментальне дослідження (дослідження дією), використання вчительських наративів, генераційна/каскадна модель, коучінг/менторство). Доведено, що найбільш ефективним є поєднання декількох форм професійного розвитку, а також надання переваги певним формам на різних етапах становлення ОТ учителя як фахівця, про що свідчать численні дослідження зарубіжних науковців.

7. Визначено інноваційний потенціал творчого використання в національній педагогічній теорії та практиці прогресивного досвіду США, Канади та Великої Британії у сфері ОТ освіти з урахуванням етапів її розвитку в Україні, які були виокремлені на основі зовнішніх (політичні, соціально-економічні й культурні зміни в житті українського суспільства) та внутрішніх критеріїв (сутнісні зміни в освіті обдарованих школярів), а саме: 1) 20–40 рр. ХХ ст. – створення системи позашкільної освіти для обдарованих школярів; 2) 50–60-ті рр. ХХ ст. – диференціація освітніх послуг для обдарованих школярів; 3) 70–80-ті рр. ХХ ст. – індивідуалізація освітніх послуг для обдарованих школярів; 4) 90-ті рр. ХХ ст. – 2000-ні рр.) – трансформація системи освіти обдарованих школярів; 5) 10-ті рр. ХХІ ст. – дотепер – модернізація системи освіти обдарованих школярів.

Окреслено можливості творчого використання прогресивного досвіду досліджуваних країн у нормативно-правовому, теоретико-методологічному, змістово-процесуальному, організаційно-педагогічному, методичному та професійно-педагогічному аспектах на національному, місцевому й інституційному рівнях в Україні.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів окресленої проблеми. На подальше вивчення заслуговують системи освіти обдарованих школярів країн Європейського Союзу. Предметом особливої уваги стануть теоретико-методологічні та організаційно-методичні засади освіти обдарованих школярів країн ЄС на наднаціональному, національному й інституційному рівнях та узагальнення прогресивного зарубіжного досвіду професійної підготовки учителів до роботи з обдарованими і талановитими дітьми та молоддю.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, у яких опубліковано основні наукові результати дисертації

Монографії

1. Бойченко, М. А. (2015). Менеджмент талантів у вищій школі: інноваційна модель. У А. А. Сбруєва (Ред.), *Теорії та технології інноваційного розвитку вищої освіти: глобальний та регіональний контексти*, (сс. 387–402). Суми: Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка.

2. Бойченко, М. А. (2018). *Теоретичні та методичні засади освіти обдарованих школярів у США, Канаді та Великій Британії*. Суми: Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка.

3. Voichenko, M. (2017). Professional development of GT (gifted and talented) teachers in the USA, Canada and the UK. У А. А. Сбруєва та Г. Ю. Ніколаї (Ред.), *Проблеми інноваційного розвитку вищої освіти у глобальному, регіональному та національному контекстах*, (сс. 5–28). Суми: Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка. DOI 10.24139/978-966-698-247-0/005-028.

4. Voichenko, M. (2017). Innovative approaches to ensuring quality of educational services for gifted schoolchildren in the USA, Canada and the UK. У А. А. Сбруєва (Ред.), *Актуальні проблеми управління якістю освіти: теорія, історія, інноваційні технології*, (сс. 35–70). Суми: Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка. DOI 10.24139/978-966-698-251-8/035-070.

Навчальні посібники

5. Бойченко, М. А. (2012). *Моделі і технології виховання в зарубіжних країнах: навчальний посібник*. Суми: видавничо-виробниче підприємство «Мрія» ТОВ.

Статті у наукових фахових виданнях України

6. Бойченко, М. А. (2015). Вимоги до вчителів, які працюють із обдарованими учнями у загальноосвітніх школах США, Канади та Великої Британії. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*, 45 (98), 313–321.

7. Бойченко, М. А. (2014). Діяльність Європейської мережі підтримки таланту: процесуальний аспект. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка. Серія: Педагогічні науки*, 26, 15–20.

8. Бойченко, М. А. (2015). Діяльність міжнародних організацій у сфері освіти обдарованих і талановитих школярів. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 5 (49), 33–40.

9. Бойченко, М. А. (2015). Зарубіжний досвід управління талантами у вищому навчальному закладі: витоки й сучасність. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 7 (51), 433–443.

10. Бойченко, М. А. (2016). Зарубіжні психолого-педагогічні концепції обдарованості: сучасний стан. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 4 (58), 33–42.

11. Бойченко, М. А. (2015). Інноваційна модель управління талантами у вищому навчальному закладі. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 10 (54), 17–23.

12. Бойченко, М. А. (2016). Літні навчальні програми як форма педагогічної підтримки обдарованих школярів у США, Канаді та Великій Британії. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки*, 1 (52), 312–316.

13. Бойченко, М. А. (2014). Менторство як форма підтримки обдарованих і талановитих у країнах ЄС та США. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 7 (41), 3–9.

14. Бойченко, М. А. (2014). Організація навчання обдарованих учнів у розширених школах Великобританії. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 10 (44), 166–173.

15. Бойченко, М. А. (2015). Організація програм телементорства для обдарованих і талановитих у розвинених англomовних країнах. *Людинознавчі студії. Серія «Педагогіка»*, 31, 48–57.

16. Бойченко, М. (2016). Особливості ідентифікації обдарованих школярів у загальноосвітніх навчальних закладах: американський досвід. *Людинознавчі студії. Серія «Педагогіка»*, 2/34, 14–19.

17. Бойченко, М. (2011). Особливості інтернаціоналізації навчальних програм у канадських університетах. *Науковий вісник Чернівецького університету. Педагогіка та психологія*, 567, 23–29.

18. Бойченко, М. (2017). Особливості надання педагогічної підтримки двічі винятковим учням у США, Канаді та Великій Британії. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*, 11 (66), 54–60.

19. Бойченко, М. (2017). Передумови становлення та розвитку освіти обдарованих школярів у США, Канаді та Великій Британії. *Людинознавчі студії. Серія «Педагогіка»*, 4/36, 23–32. DOI: 10.24919/2313-2049.4/36.98539.

20. Бойченко, М. А. (2015). Програми професійної підготовки майбутніх учителів до роботи з обдарованими і талановитими школярами в університетах США, Канади та Великобританії. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 1 (45), 10–17.

21. Бойченко, М. А. (2015). Розвиток мотивації до навчання обдарованих учнів у США, Канаді та Великій Британії: теоретичний та практичний аспекти. *Навчання і виховання обдарованої дитини: теорія та практика*, 15, 35–41.

22. Бойченко, М. А. (2016). Розвиток лідерських якостей обдарованих школярів у США, Канаді та Великій Британії: теоретичний та практичний аспекти. *Педагогічний альманах*, 29, 28–34.

23. Бойченко, М. А. (2016). Розвиток лінгвістично обдарованих школярів у США, Канаді та Великій Британії: організаційно-педагогічний аспект. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини*, 2, 24–31.

24. Бойченко, М. А. (2016). Розвиток обдарованих учнів засобами STEM-освіти у США. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка. Серія: Педагогічні науки*, 31, 151–159.

25. Boichenko, M. (2015). Talent management programmes at British, American and Canadian Universities: comparative study. *Порівняльна професійна педагогіка*, 68–72.

26. Бойченко, М. А. (2016). Підготовка майбутніх учителів до роботи з обдарованими учнями у вищих навчальних закладах США, Канади та Великої Британії. *Вісник Черкаського університету. Серія Педагогічні науки*, 2, 18–23.

27. Бойченко, М. А. (2016). Професійний розвиток учителів, які працюють із обдарованими учнями у школах США, Канади та Великої Британії. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка*, 137, 302–306.

28. Voichenko, M. (2018). Genesis of education of gifted schoolchildren in the USA, Canada and the UK in the XX – early XXI cen. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 2 (76), 63–74. DOI 10.24139/2312-5993/2018.2/063-074.

29. Voichenko M. (2017). Genesis of gifted education in Ukraine. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 2 (66), 182–192. DOI 10.24139/2312-5993/2017.2/182-192.

30. Voichenko, M. (2016). The terminological toolkit of comparative pedagogical research of gifted students' education in the United States, Canada and the UK. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 6 (60), 221–230.

31. Voichenko, M. (2016). Theoretical-methodological approaches to the study of the nature of giftedness in Ukrainian comparative-pedagogical discourse. *Вісник Черкаського університету. Серія Педагогічні науки*, 9, 34–39.

Публікації у наукових фахових виданнях іноземних держав

32. Voichenko, M. (2018). Foreign concepts of giftedness: medical-biological aspect. *Хабаршы. «Педагогикалық ғылымдар» сериясы [Journal of educational sciences]*, 1 (54), 4–10.

33. Бойченко, М. (2018). Gifted education as a pedagogical problem: psychological-pedagogical aspect. *Таълимда инновациялар: стратегия, назария ва амалиёт: халқаро илмий мақолалар тўплами. 2 қисмда. 1-қисм*, 150–160. Самарқанд: Самарқанд давлат университети.

34. Voichenko, M. (2015). The notion of “giftedness” in Ukrainian pedagogical discourse. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*, III (20), Issue 40, 6–9.

35. Voichenko, M. (2016). The use of ICT in the process of pedagogical support of gifted school children: Ukrainian and foreign experience. *Scientific Letters of Academic Society of Michal Baludansky*, 2, 9–11.

36. Бойченко, М. (2016). Одарённость как психолого-педагогический феномен в украинских и зарубежных реалиях. *Xalq tal'imi: O'zbekiston respublikasi xalq ta'limi vazirligining ilmiy-metodik jurnali [Public education: scientific methodical journal Ministry of public education of the Republic of Uzbekistan]*, 4-son, 139–143.

37. Voichenko, M. A. (2017). Gifted education in Ukraine: history and modernity. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*, V (51), Issue 112, 11–14.

38. Бойченко, М. А. (2017). Развитие способностей математически и технически одарённых школьников посредством STEM-образования в США и Канаде. «ТЖКБ ұйымдарының индустриалды-инновациялық даму жағдайындағы білім мазмұнын жаңғырту» тақырыбындағы халықаралық ғылыми-практикалық онлайн-конференция материалдары, 15 наурыз – Шымкент, (сс. 19–24).

Опубліковані праці апробаційного характеру

39. Бойченко, М. А. (2016). Онлайн програми магістерської підготовки майбутніх учителів до роботи з обдарованими дітьми та молоддю. *Дистанційне навчання – старт із сьогодення в майбутнє: збірник науково-методичних праць II Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю, 19 травня 2016 р.*, (сс. 69–73). Х.: ХНУ імені В. Н. Каразіна.

40. Бойченко, М. А. (2017). Педагогічна підтримка двічі виняткових учнів у США, Канаді та Великій Британії. *Обдаровані діти: інтелектуальний потенціал держави: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, 3–10 липня 2017 року, м. Чорноморськ, Одеська область. Київ: Інститут обдарованої дитини*, (сс. 37–46).

41. Бойченко, М. (2016). Державна підтримка обдарованих школярів: зарубіжний та вітчизняний досвід. *Мова, освіта, культура: античні цінності – сучасне застосування: матеріали Міжнародного дискусійного форуму, 19–20 травня 2016 р.*, м. Умань: ФПО Жовтий О. О., (сс. 37–40).

42. Бойченко, М. А. (2017). Діагностика креативної обдарованості особистості учня у школах США, Канади та Великої Британії. *Розвиток обдарованості дітей в умовах інноваційного освітнього простору: матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції, 23–24 лютого 2017 року, Івано-Франківськ*, (сс. 47–50). К.: Інститут обдарованої дитини.

43. Бойченко, М. А. (2016). Діяльність Національної асоціації обдарованих дітей: змістово-процесуальний аспект. *Соціально-гуманітарні науки та сучасні виклики: матеріали Всеукраїнської наукової конференції, 29–30 червня 2016 року, Дніпро*, (сс. 3–4). Дніпро: Роял Принт.

44. Бойченко, М. А. (2016). Збагачення курикулуму як форма педагогічної підтримки обдарованих школярів у США, Канаді та Великій Британії. *Сучасні проблеми науки та освіти: матеріали 15-ї Міжнародної міждисциплінарної науково-практичної конференції, 24 червня – 3 липня 2016 року, Харків*, (сс. 110–112). Харків: Українська асоціація «Жінки в науці та освіті»; Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна.

45. Бойченко, М. А. (2016). Інноваційний потенціал використання позитивного американського досвіду підготовки вчителів до роботи з обдарованими учнями в українських вишах. *Викладач і студент: мобільність в умовах кредитно-трансферної системи: збірник доповідей і тез Міжнародної науково-практичної конференції*, (сс. 10–11). Черкаси: ЧНУ ім. Б. Хмельницького.

46. Бойченко, М. (2016). Креативність у структурі обдарованості: теоретико-методичний аспект. *Самореалізація пізнавально-творчого і професійного потенціалу особистості в інноваційній освіті: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, 16–17 листопада 2016 року*, (сс. 68–71). Суми: ФОП Цьома С.П.

47. Бойченко, М. А. (2015). Особливості застосування TARGET-моделі для розвитку мотивації до навчання обдарованих школярів у розвинених англomовних країнах. *Інноваційні технології навчання обдарованої молоді:*

матеріали VI-ї Міжнародної науково-практичної конференції, 3–4 грудня 2015 року, м. Київ, (сс. 33–36). К.: Інститут обдарованої дитини.

48. Бойченко, М. А. (2015). Особливості ідентифікації обдарованих і талановитих школярів в американських загальноосвітніх навчальних закладах. *Педагогічна компаративістика – 2015: якісний вимір освіти зарубіжжя та український контекст: матеріали Всеукраїнського науково-практичного семінару (Київ, 11 червня 2015 р.)*, (сс. 136–138). К.: Педагогічна думка.

49. Бойченко, М. (2016). Особливості розвитку STEM-освіти у США. *Освітні інновації: філософія, психологія, педагогіка: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції, 8 грудня 2016 року: у 3 ч., Ч. 1*, (сс. 148–151). Суми: ФОП Цьома С.П.

50. Бойченко, М. А. (2015). Педагогічна підтримка математично обдарованих школярів: досвід розвинених англомовних країн. *Розвиток інтелектуальних умінь і творчих здібностей учнів та студентів у процесі навчання дисциплін природничо-математичного циклу «ІТМ*плюс – 2015: матеріали II Міжнародної науково-методичної конференції (3–4 грудня 2015 р., м. Суми): у 3 ч., Ч. 1*, (сс. 19–21). Суми: видавничо-виробниче підприємство «Мрія».

51. Бойченко, М. (2016). Педагогічна підтримка художньо обдарованих школярів у Канаді. *Педагогічна компаративістика – 2016: освітні реформи та інновації у глобалізованому світі: матеріали наук.-практ. семінару (Київ, 6 червня 2016 р.)*, (сс. 91–94). К.: Педагогічна думка.

52. Бойченко, М. А. (2015). Педагогічна підтримка обдарованих школярів: зарубіжний досвід. *Соціальна підтримка сім'ї та дитини у соціокультурному просторі громади: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, 11–12 листопада 2015 року*, (сс. 7–9). Суми: Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка.

53. Бойченко, М. А. (2014). Превентивна освіта у Великій Британії: реалізація національної програми «Здорові школи» (National Healthy Schools Programme). *Педагогічна компаративістика – 2014: якісний вимір освіти зарубіжжя та український контекст: матеріали Всеукраїнського науково-практичного семінару (Київ, 5 червня 2014 р.)*, (сс. 44–46). К.: Педагогічна думка.

54. Бойченко, М. А. (2016). Розвиток міжнародної співпраці у сфері освіти обдарованих і талановитих. *Актуальні проблеми розвитку освіти і науки в умовах глобалізації: матеріали Всеукраїнської наукової конференції, 4–5 грудня 2015 року, Дніпропетровськ, Ч. II*, (сс. 103–105). Дніпропетровськ: Роял Принт.

55. Бойченко, М. А. (2015). Розкриття творчого потенціалу обдарованих школярів засобами інформаційно-комунікаційних технологій: досвід США, Канади та Великобританії. *Інноваційний розвиток вищої освіти: глобальний та національний виміри змін: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції, 26–27 березня 2015 року, Т. 2*, (сс. 29–30). Суми: Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка.

56. Бойченко, М. А. (2016). Співвідношення понять «обдарованість» і «талант» у зарубіжному науковому дискурсі. *Обдаровані діти –*

інтелектуальний потенціал держави: матеріали IX Міжнародної науково-практичної конференції, 11–16 липня 2016 року, м. Чорноморськ, Одеська обл., (сс. 17–19). К.: Інститут обдарованої дитини.

57. Бойченко, М. (2017). Сучасні психолого-педагогічні концепції обдарованості у світовому контексті. *Трансформації в українській освіті і наукових дослідженнях: світовий контекст: матеріали Міжнародної наукової конференції, 25–26 травня 2017 р., Ч. 1*, (сс. 37–41). м. Умань: ВПЦ «Візаві».

58. Бойченко, М. А. (2015). Учитель як агент розвитку креативності школярів: зарубіжна практика. *Професійно-творча і духовна самореалізація особистості в евристичній освіті: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, 19–20 листопада 2015 року*, (сс. 67–69). Суми: Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка.

59. Voichenko, M. (2017). Continuous professional development of teachers who work with gifted students: foreign experience. *Розвиток порівняльної професійної педагогіки у контексті глобалізаційних та інтеграційних процесів: матеріали тез доп. VI Міжнар. наук.-методол. семінару (18 трав. 2017 р.)*, (сс. 93–95). Київ – Хмельницький: Термінова поліграфія.

60. Voichenko, M. (2016). Development of gifted students' leadership potential in the context of innovative educational changes. *The formation of modern person: impact of educational, philosophical, cultural and economic processes – 2016: materials of international scientific and practical seminar (Košice, 8–11 February, 2016)*, (pp. 8–9). К.: Publishing outfit «Center of educational literature».

61. Voichenko, M. (2017). Dimensions of gifted education research in Ukraine. *Педагогічна компаративістика і міжнародна освіта – 2017: освітні трансформації у контексті європейської інтеграції і глобалізації: збірник тез доповідей I Міжнародної наук.-практ. конференції (Київ, 15–16 червня 2017 р.)*, (сс. 171–172). К.: Педагогічна думка.

62. Voichenko, M. (2017). Ensuring quality of gifted teachers' training in the USA, Canada and the UK. *Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції «Інноваційний розвиток вищої освіти: глобальний та національний виміри змін» (6–7 квітня 2017 року, м. Суми)*, (сс. 109–112). Суми: Вид-во СумДПУ імені А.С. Макаренка.

63. Voichenko, M. (2015). Gifted education in the legislative documents of the United Kingdom, USA and Canada. *Сравнительная педагогика в условиях международного сотрудничества и европейской интеграции: сб. материалов VII Междунар. науч.-практ. конф., Брест, 15–16 мая 2015 г.*, (сс. 26–29). Брест: БрГУ.

64. Voichenko, M. (2014). Innovations in Gifted and Talented Education: the activities of the European Talent Support network. *Освітні інновації: філософія, психологія, педагогіка: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, 3 грудня 2014 року: у 4 ч., Ч. 1*, (сс. 236–238). Суми: видавничо-виробниче підприємство «Мрія».

65. Voichenko, M. (2017). Networking as a form of GT teachers' professional development in the USA, Canada and the UK. У О. Зосименко (Ред.), *Освітні*

інновації: філософія, історія, педагогіка: збірник наукових статей у 2 частинах. Ч. 1, (сс. 327–332). Суми: ФОП Цьома С. П.

66. Voichenko, M. (2014). Peculiarities of quality assurance in the European Universities. *Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Інноваційний розвиток вищої освіти: глобальний та національний виміри змін», 4–5 березня 2014 р., (сс. 42–45). Суми: Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка.*

67. Voichenko, M. (2016). Programs of future teachers' master training to work with gifted students. *Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції «Інноваційний розвиток вищої освіти: глобальний та національний виміри змін» (6–7 квітня 2016 року, м. Суми), Том 1, (сс. 122–124). Суми: Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка.*

68. Voichenko, M. (2017). Quality of teaching as a constituent of GT education quality assurance. *Теоретичні та методичні засади розвитку мистецької освіти в контексті євроінтеграції: матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції (11–12 грудня 2017 року, м. Суми), (сс. 20–21). Суми: ФОП Цьома С. П.*

69. Voichenko, M. (2017). Role of international organizations in gifted education policy-making. *Україна – ЄС: крос-культурні порівняння в освітніх дослідженнях: матеріали I Міжнародної наукової конференції, 22–23 травня 2017 р., м. Київ, (сс. 14–16). Київ – Дрогобич: «Трек-ЛТД».*

70. Voichenko, M. (2015). Talent management as innovative direction of higher education institution activity. *Освітні інновації: філософія, психологія, педагогіка: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції, 3 грудня 2015 р., (сс. 205–208). Суми: видавничо-виробниче підприємство «Мрія».*

АНОТАЦІЇ

Бойченко М. А. Теоретичні та методичні засади освіти обдарованих школярів у США, Канаді та Великій Британії. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки. – Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка. – Суми, 2019.

Дисертація є комплексним дослідженням, у межах якого обґрунтовано теоретичні та методичні засади освіти обдарованих школярів у США, Канаді та Великій Британії задля визначення інноваційного потенціалу використання прогресивних концептуальних ідей досвіду досліджуваних країн у практиці українського шкільництва. З'ясовано теоретико-методологічні засади порівняльно-педагогічного дослідження освіти обдарованих школярів у США, Канаді та Великій Британії. Окреслено філософські, психолого-педагогічні та нейробіологічні засади порівняльно-педагогічного дослідження освіти обдарованих школярів. Розкрито витоки й генезу освіти обдарованих школярів у США, Канаді та Великій Британії. Висвітлено діяльність міжнародних і національних організацій у сфері освіти обдарованих і талановитих в умовах глобалізаційних та інтеграційних трансформацій. Схарактеризовано сучасний

стан організаційно-методичних засад освіти обдарованих школярів у США, Канаді та Великій Британії. Визначено особливості професійно-педагогічної підготовки вчителів до роботи з обдарованими школярами в досліджуваних країнах. Визначено інноваційний потенціал використання в національній педагогічній теорії та практиці прогресивного досвіду США, Канади та Великої Британії в аспекті досліджуваної проблеми на основі дослідження генези й сучасного стану освіти обдарованих школярів в Україні.

Ключові слова: обдарованість, талант, обдарований і талановитий школяр, освіта обдарованих школярів, теоретичні та методичні засади, США, Канада, Велика Британія.

Бойченко М. А. Теоретические и методические основы образования одарённых школьников в США, Канаде и Великобритании. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени доктора педагогических наук по специальности 13.00.01 – общая педагогика и история педагогики. – Сумской государственной педагогической университет имени А. С. Макаренко. – Сумы, 2019.

Диссертация является комплексным исследованием, в рамках которого обоснованы теоретические и методические основы образования одарённых школьников в США, Канаде и Великобритании для определения инновационного потенциала использования прогрессивных концептуальных идей опыта исследуемых стран в практике украинских школ. Выявлены теоретико-методологические основы сравнительно-педагогического исследования образования одарённых школьников в США, Канаде и Великобритании. Определены философские, психолого-педагогические и нейробиологические основы сравнительно-педагогического исследования образования одаренных школьников. Раскрыты истоки и генезис образования одаренных школьников в США, Канаде и Великобритании. Отражена деятельность международных и национальных организаций в сфере образования одарённых и талантливых в условиях глобализационных и интеграционных трансформаций. Охарактеризовано современное состояние организационно-методических основ развития образования одарённых школьников в США, Канаде и Великобритании. Определены особенности профессионально-педагогической подготовки учителей к работе с одарёнными школьниками в исследуемых странах. Определен инновационный потенциал применения в национальной педагогической теории и практике прогрессивного опыта США, Канады и Великобритании в аспекте исследуемой проблемы на основе исследования генезиса и современного состояния образования одарённых школьников в Украине.

Ключевые слова: одарённость, талант, одарённый и талантливый школьник, образование одарённых школьников, теоретические и методические основы, США, Канада, Великобритания.

Boichenko M. A. Theoretical and methodological foundations of education of gifted schoolchildren in the USA, Canada and Great Britain. – On the rights of manuscript.

Thesis for Doctor of Pedagogical Sciences degree in specialty 13.00.01 – General Pedagogics and History of Pedagogics. – Sumy State Pedagogical University named after A. S. Makarenko. – Sumy, 2019.

The thesis is a comprehensive research, within the framework of which the theoretical and methodological foundations of education of gifted schoolchildren in the USA, Canada and Great Britain are substantiated in order to determine the innovative potential of using progressive conceptual ideas of the experience of the studied countries in the practice of Ukrainian schooling.

On the basis of methodological benchmarks of Ukrainian and foreign comparativists, the author's methodological model of comparative-pedagogical research, which includes the target, theoretical-methodological, contextual, organizational-methodological, professional-pedagogical and productive-prognostic units had been developed and systematically applied, which made it possible to compare the specific characteristics of GT education in the USA, Canada and Great Britain, based on the analysis of facts and identification of the similarities. GT education is characterized as a social, educational and cultural phenomenon in the unity of its general characteristics with outlining of the theoretical-methodological, psychological-pedagogical, historical-pedagogical, organizational-pedagogical, professional-pedagogical and socio-pedagogical dimensions of consideration. The essence of the concept of "giftedness" is comprehensively disclosed through the use of multilevel conceptual-terminological tools at academic, normative and applied levels.

The philosophical, psychological-pedagogical and neurobiological foundations of comparative-pedagogical study of GT education are outlined. The origins and genesis of gifted students' education in the USA, Canada and Great Britain are revealed. The work of international and national organizations in the field of GT education in the conditions of globalization and integration transformations is covered. The stages of GT education development in the United States, Canada and Great Britain are substantiated – institutionalization of educational services (10–30s of the XX century); diversification of educational services (40–50s of the XX century); massivization of educational services (60–70s of the XX century); modernization of educational services (80–90s of the XX century); digitization of educational services (2000s – 10s of the XXI century).

Based on generalization of organizational-methodological foundations, the current state of GT education in the United States, Canada and Great Britain (regulatory framework, procedures for identifying GT students, forms and methods of pedagogical support and innovative technologies for special educational services provision) is described.

The peculiarities of professional-pedagogical training of GT teachers in the investigated countries are determined. Requirements for teachers working with gifted students are highlighted; the programs of GT teachers' professional training in higher

education institutions and models of professional development of GT teachers are outlined.

The innovative potential of creative implementation in the national pedagogical theory and practice of the progressive experience of the USA, Canada and Great Britain in the sphere of GT education, taking into account the stages of its development in Ukraine, which had been distinguished on the basis of external (political, socio-economic and cultural changes in Ukrainian society) and internal criteria (essential changes in GT education) is found out, namely: 1) 20–40s of the XX century – creation of a system of out-of-school education for gifted students; 2) 50–60s of the XX century – differentiation of educational services for gifted students; 3) 70–80s of the XX century – individualization of educational services for gifted students; 4) 90s of the XX century – 2000s – transformation of the education system of gifted schoolchildren; 5) 10s of the XXI century – till now – modernization of the education system of gifted schoolchildren.

The possibilities of creative use of the progressive experience of the studied countries in the normative-legal, theoretical-methodological, content-procedural, organizational-pedagogical, methodological and professional-pedagogical aspects at the national, local and institutional levels in Ukraine are determined.

Key words: giftedness, talent, gifted and talented schoolchild, education of gifted schoolchildren, theoretical and methodological foundations, USA, Canada, Great Britain.

Підписано до друку 20.02.2019 р. Формат 60X90/16. Гарн. News Times.
Друк ризогр. Папір офсет. Умовн. друк. арк. 1,8.
Тираж 100 прим.

Надруковано в редакційно-видавничому відділі
СумДПУ імені А. С. Макаренка

40002, м. Суми, вул. Роменська, 87.